

METODIČNO K ORGANIZACIJSKEMU VPRAŠANJU

Političnega
ni mogoče ločiti od organizatoričnega.

Lenin: *Sklepna beseda* na X. kongresu RKP(b).

1.

Organizacijski problemi sodijo k vprašanjem, ki so teoretsko najmanj obdelana, čeprav so bila občasno, denimo, kadar so razpravljali o pogojih za priključitev, postavljena v ospredje boja med mnenji. Konceptijo komunistične partije, ki jo napadajo in klevetajo vsi oportunisti, najboljši revolucionarni delavci pa se je instinktivno oklepajo in si jo prisvajajo, kljub temu pogosto še obravnavajo kot zgolj *tehnično* vprašanje, ne pa kot eno najpomembnejših *duhovnih* vprašanj revolucije. Ne gre za to, da ne bi bilo snovi za takšno teoretsko poglobitev organizacijskega vprašanja. Teze II. in III. kongresa, boj za usmeritev v ruski partiji, praktične izkušnje zadnjih let dajejo več kot bogato gradivo, vendar se zdi, da je teoretski interes komunističnih partij (ruska je zmeraj izjema), v tolikšni meri usmerjen k problemom gospodarskega in političnega svetovnega položaja, k taktičnim sklepom, ki jih je treba potegniti iz tega položaja, in k njihovi teoretski usmeritvi, da ni bilo več živega in živahnega teoretskega interesa za vključitev organizacijskega vprašanja v komunistično teorijo. In marsikaj, kar je bilo tu pravilno, je bilo pravilno bolj zaradi revolucionarnega instinkta kot pa zaradi jasne teoretske usmeritve. Po drugi strani je mogoče številne taktično napačne usmeritve, na primer v razpravah o enotni fronti, speljati na napačno pojmovanje organizacijskega vprašanja.

»Nezavedanje« organizacijskih vprašanj pa je prav gotovo znak nezrelosti gibanja. Kajti zrelost in nezrelost je mogoče pravzaprav meriti le po tem, ali sta spoznanje oz. stališče o tem, kaj je treba storiti, v zavesti delujočega razreda in njegove vodilne partije abstraktno-neposredna ali konkretno-posredovana. To se pravi, dokler je cilj, ki ga je treba doseči, še v nedosegljivi daljavi, lahko tisti, ki vidijo posebno ostro, do neke mere jasno vidijo cilj sam, njegovo bistvo in njegovo družbeno nujnost. Vendar se kljub temu niso zmožni sami ovesti konkretnih korakov, ki bi lahko peljali k cilju, konkretnih sredstev, ki bi jih bilo treba pridobiti iz njihovega morebiti pravilnega spoznanja. Tudi utopisti lahko sicer pravilno vidijo dejanstvo, iz katerega je treba izhajati, toda ostajajo zgolj utopisti prav zato, ker lahko to vidijo le kot dejstvo ali kvečjemu kot problem, ki ga je treba rešiti, niso pa zmožni spoznati, da sta ravno tu, ravno v samem problemu hkrati dana tako rešitev kot tudi pot k rešitvi. Tako »vidijo v bedi le bedo, ne da bi uzrli v njej revolucionarno,

prevratno stran, ki bo prelomila staro družbo.«¹ Nasprotje med doktrinarno in revolucionarno znanostjo, ki je tu poudarjeno, ni omejeno na zgled, ki ga Marx analizira, marveč se razširi v nasprotje, značilno za razvoj zavesti revolucionarnega razreda. Z vedno večjim revolucioniranjem proletariata beda ni več zgolj nekaj danega, pač pa se vključuje v živo dialektiko delovanja. Toda na njegovo mesto stopajo, odvisno od razvojne stopnje razreda, druge vsebine, glede na katere ima stališče proletarske teorije zelo podobno *strukturo* tisti, ki jo je Marx tu analiziral. Padli bi namreč v utopično iluzijo, če bi domnevali, da je revolucionarno delavsko gibanje že premagalo utopizem s tem, da je miselno premagalo njegove prve primitivne pojavne oblike, ki jih je tu premagal Marx. To vprašanje, ki je navsezadnje vprašanje dialektičnega odnosa med »končnim ciljem« in »gibanjem«, vprašanje odnosa med teorijo in prakso, se ponavlja v vedno bolj razviti obliki, seveda z nenehno spreminjajočo se vsebino, na vsaki odločilni stopnji revolucionarnega razvoja. Vedno je namreč mogoče prej zagledati naloge v njeni abstraktni možnosti kakor konkretne oblike njenega udejanjanja. O pravilnosti ali napačnosti vprašanja je mogoče pravzaprav zares razpravljati šele takrat, če je dosežena ta druga stopnja, če je mogoče spoznati tisto konkretno totalnost, ki naj bi postala okolje in pot za udejanjanje tega vprašanja. Tako je bila splošna stavka v prvih 300 razpravah II. internacionale čisto abstraktna utopija, ki so ji šele prva ruska revolucija, belgijska splošna stavka itn. zarisale konkretne oblike. Tako so morala miniti leta zaostrenega revolucionarnega boja, preden je delavski svet nehal biti utopično-mitološko univerzalno zdravilo za vsa vprašanja revolucije in preden je bil neruski proletariat zmožen videti v njem to, kar je (s čemer nikakor ne trdim, da se je ta proces razjasnjevanja že končal, o tem celo močno dvomim, toda tu smo delavski svet uporabljali le kot zgled, podrobneje pa se s tem ne bomo ukvarjali.)

Prav organizacijska vprašanja so najdlje ostala v takšni utopični poltemi. To ni naključje. Velike delavske stranke so se namreč razvile večinoma v obdobjih, ko je vprašanje revolucije nastopalo zgolj kot vprašanje, ki neposredno določa vsa vsakdanja dejanja, torej takrat, ko se ni zdelo nujno pojasniti si teoretsko konkretno bistvo in verjetni potek revolucije, da bi bilo mogoče iz tega priti do sklepov o tem, kako mora zavestni del proletariata v njem zavestno delovati. Vprašanje organizacije revolucionarne partije pa je mogoče organsko razviti le iz same teorije revolucije. Šele ko je revolucija postala vprašanje dneva, je vprašanje *revolucionarne* organizacije z neogibno nujnostjo stopilo v zavest množic in njenih teoretskih govorcev.

Toda tudi takrat zgolj postopoma, kajti niti dejstvo revolucije, niti nujnost imeti do nje stališče kot do aktualnega vprašanja dneva, kakor je bilo to med prvo revolucijo in po njej, nista mogla tu pripeljati do pravilnega spoznanja. Deloma seveda zato ne, ker je oportunistem že tako globoko pognal korenine v proletarskih partijah, tako da ni bilo več mogoče pravilno teoretsko spoznanje revolucije. Toda celo tam, kjer tega motiva sploh ni bilo, kjer je bilo jasno spoznanje o gibalih revolucije, se to spoznanje ni moglo razviti v teorijo o revolucionarni organizaciji. Tu je vsaj deloma načelno jasnost ovirala nezavednost, teoretska nerazdelanost, zgolj »samoraslost« dane organizacije. Ruska revolucija je namreč jasno pokazala meje zahodnoevropskih organizacijskih oblik. Problem množičnih akcij, revolucionarne množične stavke pokaže njihovo nemoč v primerjavi s spontanim gibanjem množic, zamaja

¹ Beda filozofije, MEID II, Ljubljana 1976, str. 493.

oportunistično iluzijo, ki tiči v misli o »organizacijski pripravi« takšnih akcij, dokaže, da takšna organiziranja zmeraj samo capljajo za dejanskimi akcijami množic, da jih zavirajo in ovirajo, namesto da bi jih pospeševala ali celo vodila. Roza Luxemburg, ki je najbolj jasno videla pomen množičnih akcij, je to golo kritiko celo preseгла. Pregrado ideje o organizaciji, kakor je bila v navadi do takrat, je zelo jasno videla v napačnem odnosu do množic: »Precenjevanje in napačno ocenjevanje vloge organizacije v razrednem boju proletariata se po navadi dopolnjuje s podcenjevanjem neorganizirane proletarske množice in njene politične zrelosti.«² Njeni sklepi se torej po eni strani vključujejo v polemiko proti temu precenjevanju organizacije, po drugi pa skušajo določiti naloge partije, ki »ni v tehničnih pripravah in tehničnem vodenju množične stavke, ampak predvsem v *političnem vodstvu* celotnega gibanja.«³

S tem je bil narejen velik korak k jasnemu spoznanju organizacijskega vprašanja: namreč s tem, da je bilo organizacijsko vprašanje iztrgano iz abstraktne izoliranosti (s tem, da se ni več »precenjevalo« organizacije), je postalo mogoče temu vprašanju določiti pravilno *funkcijo* v procesu revolucije. Zato pa bi morala Roza Luxemburg vprašanje političnega vodstva še enkrat organizacijsko obrniti: pokazati tiste *organizacijske momente*, ki usposablajo partijo proletariata za politično vodstvo. Nekje drugje smo izčrpno pokazali, kaj ji je preprečevalo narediti ta korak. Tu moramo opozoriti samo na to, da je bil ta korak narejen že nekaj let prej: v organizacijskem sporu ruske socialne demokracije. Rozi Luxemburg je bil ta spor znan, vendar se je zgolj v tem vprašanju postavila na stran zaostale smeri, ki je ovirala razvoj (na stran menjševikov). Nikakor ni naključno, da sta razcep v ruski socialni demokraciji povzročila na eni strani pojmovanje narave prihajajoče revolucije in nalog, ki iz tega izhajajo (koalicija s »progresivno« buržoazijo ali boj na strani kmečke revolucije) na drugi pa organizacijsko vprašanje. Za nerusko gibanje pa je postalo usodno, da takrat ni nihče (vključno z Rozo Luxemburg vred) doumel *enotnosti*, neločljive dialektične poveznosti *obeh vprašanj*. S tem je zamujeno ne le vprašanje revolucionarne organizacije vsaj propagandno razširiti med proletariatom, kar bi ga vsaj duhovno pripravilo na prihodnost (več je bilo takrat komajda mogoče), ampak se niso mogla zadostno konkretizirati celo pravilna politična spoznanja Roze Luxemburg, Pannekoeka in drugih, četudi kot politične smeri, ostala so, kot pravi Roza Luxemburg, latentna, zgolj teoretska, njihova povezanost s konkretnim gibanjem je ostala še vedno utopična.⁴

Organizacija je namreč oblika posredovanja med teorijo in prakso in člena dialektičnega odnosa postaneta tako kakor v vsakem dialektičnem razmerju tudi tu šele v posredovanju in skozenj konkretna in dejanska. Ta teorijo in prakso posredujoča narava organizacije se najjasneje kaže v tem, da je do vzetnost organizacije za medsebojno razhajajoče se smeri veliko večja, bolj pretanjena in bolj zanesljiva kakor na katerem koli drugem področju političnega mišljenja in delovanja. Če lahko v čisti teoriji najrazličnejši nazori in smeri mirno obstajajo drug poleg drugega, če se lahko njihova nasprotja kažejo

² »Množična stavka, partija in sindikati«, *Izbrani spisi*, CZ, Ljubljana 1977, str. 364.

³ Prav tam, str. 366. Prim. k temu vprašanju tako kakor k drugim, ki jih moramo obravnavati pozneje, zelo zanimiv članek J. Revaia: »Komunistische Selbstkritik und der Fall Levi«, *Kommunismus* II, 15/16. Tu se seveda ne moremo z njim izčrpno spoprijeti.

⁴ Glede posledic tega položaja prim. Leninovo kritiko brošure Junius kakor tudi stališče nemške, poljske in nizozemske levice do svetovne vojne (Protiv toku). Toda tudi Spartakov program, ko zarisuje tok revolucije, obravnava naloge proletariata precej utopično neposredno. Poročilo o ustanovitvenem kongresu Komunistične partije Nemčije, str. 51.

le v obliki diskusij, ki lahko mirno potekajo v okviru ene in iste organizacije, ne da bi jo morale razbiti, nastopajo ista vprašanja, postavljena organizacijsko, kot ostre, druga drugo izključujoče se smeri. Toda vsaka »teoretska« smer ali razhajanje mnenj se mora pri priči preobrniti v nekaj organizacijskega, če noče ostati gola teorija, abstraktno mnenje, če dejansko hoče pokazati pot do udejanjanja. Vendar pa bi bilo prav tako zmotno misliti, da je lahko golo delovanje, gola akcija, dejansko in zanesljivo merilo za pravilnost med seboj bojujočih se nazorov ali merilo celo samo za njihovo medsebojno združljivost ali nezdružljivost. Vsaka akcija je na sebi in za sebe prepletanje posameznih dejanj posameznih ljudi in skupin, ki ga je mogoče enako napačno dojeti, in sicer kot družbenozgodovinsko popolnoma zadostno motivirano, »nujno« dodajanje ali pa kot posledico »napak« oziroma »pravilnih« odločitev posameznikov. Ta sam na sebi zmedeni občutek postane smiseln in dejanski šele, če ga dojamemo v njegovi zgodovinski totalnosti, torej v funkciji, ki jo ima v zgodovinskem procesu, v vlogi posrednika med preteklostjo in prihodnostjo. Že samo vprašanje, ki dojema spoznanje akcije kot spoznanje njenih naukov za prihodnost, kot odgovor na vprašanje »kaj je treba zdaj storiti«, že postavlja problem organizacijsko. V tem, ko raziskuje položaj, ko pripravlja in vodi akcijo, poskuša najti tiste momente, ki so morali *nujno* voditi od teorije k tistemu delovanju, ki ji najbolj ustreza, išče torej *bistvene določitve*, ki povezujejo teorijo in prakso.

Jasno je, da je samo na ta način mogoča zares plodna samokritika, zares plodno razkrivanje zagrešenih »napak«. Nazor o abstraktni »nujnosti« dogajanja vodi v fatalizem; gola domneva, da so uspeh ali neuspeh povzročile »napake« ali sprotost posameznikov, ne more dati prihodnjemu delovanju plodnih naukov. S tega stališča se vendarle mora zdeti bolj ali manj »naključno«, da je ravno ta ali oni stal na tej ali oni točki, da je napravil to ali ono napako itn. Ugotavljanje napake se ne sme ustaviti zgolj pri ugotovitvi, da določeni posameznik ni ustrezal svojemu položaju, pri spoznanju, ki je koristno, če je pravilno, ki pa je vendarle za bistveno samokritiko samo sekundarno. Ravno to, da takšna obravnava pretirano poudarja pomen posameznikov, kaže, da ni zmožna objektivirati njihove vloge, njihove možnosti, da tako odločilno in na takšen način določajo akcije, da jih jemlje enako fatalistično, kakor je objektivni fatalizem jemal vse dogajanje. Če pa to vprašanje presega zgolj posamezno in naključno, če v pravilnem ali napačnem delovanju posameznikov vidimo sicer sodelujoči vzrok celotnega sklopa, razen tega pa še raziščemo razlog za objektivne možnosti njihovega delovanja in za objektivne možnosti dejstva, da so bili ravno ti ljudje na tem ploščaju itn. — pomeni, da vprašanje spet postavljamo organizacijsko.⁵ Kajti tu že raziskujemo enotnost, ki med seboj povezuje delujoče v njihovi akciji, kot objektivno enotnost delovanja glede na to, ali ustreza temu določenemu delovanju; sprašujemo se, ali so bila organizacijska sredstva za predstavitev teorije v prakso pravilna.

Seveda je lahko »napaka« v teoriji, v zastavitvi cilja ali pa v spoznanju samega položaja. Toda le vprašanje, ki je orientirano organizacijsko, omogoča dejansko kritiko teorije s stališča prakse. Če je teorija neposredovano postavljena poleg akcije, ne da bi se razjasnilo, kako naj bi pravzaprav vplivala nanjo, ne da bi bila torej pojasnjena organizacijska zveza med obema, tedaj

⁵ Prim. kot zgled za metodično pravilno, k organizacijskim vprašanjem naravnano kritiko, Leninova govor na II. kongresu RKP, v katerem poudari predvsem nesposobnost, ki je glede gospodarskih vprašanj značilna tudi za komuniste, ki so se že izkazali v prejšnjih bojih, in v katerem prikaže posamezne napake kot simptome. Samo po sebi se razume, da to v ničemer ne spreminja ostre kritike posameznikov.

je mogoče samo teorijo kritizirati samo glede na njena imanentna teoretska protislovja. Ta funkcija organizacijskega spraševanja omogoči, da razumemo, zakaj se je oportunistem od nekdanj močno upiral temu, da bi iz *teoretskih razlik prišel do organizacijskih sklepov*. Stališče nemške neodvisne desnice in serratiancev do sprejemnih pogojev II. kongresa, njihovi poskusi, da preložijo prave razlike od komunistične internacionale z organizacijskega področja na »čisto politično« področje, je izhajalo iz njihovega pravilnega oportunističnega čuta, da lahko na tem področju razlike zelo dolgo vztrajajo v latentnem, praktično neekspliciranem stanju, organizacijsko spraševanje II. kongresa pa je zahtevalo takojšnjo in jasno odločitev. To stališče pa ni novo. V vsej zgodovini II. internacionale je veliko takšnih poskusov strniti najrazličnejše, dejansko ostro razhajajoče se, drug drugega izključujoče nazore v teoretsko »enotnost« nekega sklepa, neke resolucije, s katero bi bili vsi zadovoljni. Posledica pa je seveda ta, da takšni sklepi niso smernica za konkretno delovanje, da so ravno v tem pogledu zmeraj večpomenski in jih je mogoče najrazličnejše razlagati. II. internacionala se je torej lahko ravno zato, ker se je s takšnimi sklepi skrbno izogibala vsem organizacijskim konsekvencam, teoretsko lotevala marsičesa, ne da bi jo to kakorkoli zavezovalo k čemu določenemu. Tako je lahko npr. sprejela zelo radikalno stuttgartsko resolucijo o vojni, ki pa ni organizacijsko obvezovala h konkretnemu, določenemu ravnanju, ni dala nobenih organizacijskih smernic, kako je treba delovati, nobenih organizacijskih zagotovil za resnično udejanjenje sklepa. Oportunistična manjšina ni iz svojega poraza potegnila nobenih organizacijskih konsekvenc, ker je čutila, da sam sklep ne bo imel organizacijskih konsekvenc. Zato pa so se lahko po razpadu internacionale nanjo sklicevale vse smeri.

05

Sibka točka vseh neruskih radikalnih smeri internacionale je bila torej v tem, da niso mogle ali niso hotele organizacijsko konkretizirati svojih revolucionarnih stališč, ki so se odmikale od oportunizma odkritih revizionistov in centra. S tem pa so svojim nasprotnikom, zlasti centru, omogočile, da zamegljijo ta odmik od revolucionarnega proletariata; njihova opozicija centru ni preprečevala, da bi za tisti del proletariata, ki je čutil revolucionarno, nastopal kot varuh resničnega marksizma. Pričujoči spis si ne prizadeva ne teoretsko ne zgodovinsko pojasniti vladavine centra v predvojnem obdobju. Naj spet samo opozorimo na to, da je center lahko tako ravnal, ker za takratno gibanje nista bila aktualna ne revolucija ne stališče do njenih problemov, tj. polemika tako proti odkritemu revizionizmu kot proti zahtevam revolucionarnega delovanja; prvi je bil teoretsko zavržen, ne da bi ga zares hoteli odstraniti iz partijske prakse, zadnji smeri so teoretsko pritrdjevali, niso pa priznali, da je aktualna v samem trenutku. Pri tem je bilo mogoče, kakor sta to npr. storila Kautsky in Hilferding, priznati splošno revolucionarnost obdobja, *zgodovinsko aktualnost* revolucije, ne da bi bili hkrati tudi prisiljeni to spoznanje upoštevati pri *aktualnih odločitvah*. Zato so za proletariata ostale te razlike med mnenji zgolj razlike med mnenji *znotraj* vendarle revolucionarnega delavskega gibanja, toda smeri ni bilo več mogoče jasno ločiti. Toda ta nejasnost je vplivala tudi nazaj na nazore levece. Ker na ta pojmovanja ni več moglo vplivati delovanje, se tudi niso mogla razvijati naprej, se konkretizirati s produktivno samokritiko in se udejanjiti. Celo tam, kjer so se dejansko približala resnici, so ohranila abstraktno utopičnost. Pomislimo, denimo, na Pannekoekovo polemiko proti Kautskemu ob vprašanju množičnih akcij. Toda iz istega vzroka tudi Roza Luxemburg ni bila zmožna razviti naprej svoje

pravilne misli o organizaciji revolucionarnega proletariata kot *politični voditelji* gibanja. Njena pravilna polemika proti mehničnim organizacijskim oblikam delavskega gibanja, npr. v zvezi z vprašanjem odnosa med partijo in sindikatom, med organizirno in neorganizirano množico, se je po eni strani nagibala k precenjevanju spontanih množičnih akcij, po drugi pa se njena koncepcija vodstva ni mogla popolnoma znebiti zgolj teoretskega, zgolj propagandističnega priokusa.

306

2.

Da tu ne gre za naključje, za golo »napako« te tako pomembne in prodorne teoretičarke, smo pojasnili drugje.⁶ To, kar je za nas tu v takem razmišljanju bistveno, je mogoče najbolje povzeti kot iluzijo »organske« čisto proletarske revolucije. Revolucionarno-»organska« teorija o spontanih množičnih bojih je nastala v boju proti oportunističnemu »organskemu« razvojnemu nauku, po katerem naj bi se proletariat postopno, počasi razširil čez večino prebivalstva in si tako s čisto legalnimi sredstvi pribojeval oblast.⁷ Ta teorija se je kljub vsem modrim zadržkom njenih najboljših zagovornikov navsezadnje le iztekla v to, da bodo nenehno zaostrovanje gospodarskega položaja, neogibno bližajoča se imperialistična svetovna vojna in njuna posledica, obdobje revolucionarnih množičnih bojov, družbenozgodovinsko nujno sprožili spontane množične akcije proletariata, v katerih se bo nato v vodstvu potrdila tista jasnost o ciljnih in poteh revolucije. S tem pa je ta teorija spremenila čisto proletarsko naravo revolucije v tiho predpostavko. Seveda v pojmovanju Roze Luxemburg nastopa pojem »proletariata« čisto drugače kakor v pojmovanju oportunistov, saj zelo prepričljivo pokaže, kako revolucionarni položaj mobilizira velike množice proletariata, ki je bil do tedaj neorganiziran, nedostopen za organizacijsko delo (kmečke delavce itn.); kako te množice kažejo v svojem delovanju neprimerno višjo stopnjo razredne zavesti kakor sama partija in sami sindikati, ki si dovolijo, da jih od zgoraj obravnavajo kot nezrele, »nerazvite«. In vendar tudi ta koncepcija temelji na čisto proletarski naravi revolucije. Po eni strani se proletariat kaže kot en v bojnem načrtu, po drugi so tiste množice, za čigar akcije gre, čisto proletarske množice. In tako tudi mora biti. Kajti le v razredni zavesti proletariata je lahko pravilna usmeritev k revolucionarnem delovanju zasidrana tako globoko, tako globoko instinktivno zakoreninjena, da je potrebno le ovedenje, jasno vodstvo, da bi samo delovanje peljalo naprej po pravilni poti. Če pa so v revoluciji odločilno udeleženi tudi drugi sloji, lahko njihovo gibanje v danih razmerah sicer pospeši revolucijo, prav tako se lahko obrne protirevolucionarno, ker razredni položaj teh slojev (malomeščani, kmetje, zatirani narodi itn.) ne usmerja in tudi ne more nujno usmerjati njihovega delovanja k proletarski revoluciji. Tako zamišljena revolucionarna partija mora nujno odpovedati zaradi takšnih slojev, zato ker je treba njihovo gibanje pospešiti k proletarski revoluciji, ker je treba preprečevati, da ne bi njihovo delovanje podpiralo protirevolucije.

307

Odpovedati pa mora tudi glede na proletariat sam. Kajti tako organizirana partija ustreza tistemu stanju proletarske razredne zavesti, ki naj bi

⁶ Prim. prejšnji članek.

⁷ Prim. glede tega polemiko Roze Luxemburg proti Davidovi resoluciji v marcu. »Množična stavka...«, str. 378, kakor tudi njene izpeljave v programskem govoru na ustanovitvenem kongresu KPN o »Bibliji« legalizma: Engelsovem predgovoru k »Razrednim bojem«, l. c., str. 7 sl.

zgolj naredila zavestno to, kar je nezavedno, aktualno to, kar je latentno itn. Bolje rečeno, kjer ta proces ovedenja ni strašna *notranja ideološka kriza* samega proletariata. Tu ne gre za zavračanje oportunističnega strahu pred »nezrelstjo« proletariata za prevzem oblasti. Ta ugovor je Roza Luxemburg prepričljivo spodbila že proti Bernsteinu. Pač pa gre za to, da se razredna zavest proletariata ne razvija sočasno z objektivno ekonomsko krizo, premočrtno in v celotnem proletariatu na enak način. Da veliki deli proletariata ostajajo duhovno pod vplivom buržoazije, da jih najbolj zaostreni razvoj ekonomske krize ne iztrga iz te naravnosti, da torej *vedenje proletariata, njegova reakcija na krizo po ostrini in intenzivnosti daleč zaostaja za samo krizo*.⁸

To stanje, v katerem je mogoč menjševizem, ima objektivno nedvomno tudi ekonomsko podlago. Marx in Engels⁹ sta že zelo zgodaj obravnavala ta razvoj, pomeščanjenje tistih delavskih plasti, ki so imele zaradi monopolnih profitov takratne Anglije privilegiran položaj glede na svoje razredne tovariše. Ta plast se je razvila povesod, kjer je kapitalizem stopil v imperialistično fazo in je nedvomno postala pomembna opora velikemu delu delavskega razreda za splošno oportunistični razvoj, sovraženi revoluciji. Toda po mojem iz tega ni mogoče pojasniti celotnega vprašanja menjševizma. Ta privilegiran položaj je namreč, prvič, danes že precej omajan, ne da bi se hkrati s tem zamajala tudi pozicija menjševizma. Tudi tu subjektivni razvoj proletariata pogosto zaostaja za hitrostjo objektivne krize, tako da v tem motivu nikakor ne smemo iskati *edinega* vzroka za menjševizem, če si nočemo prilastiti udobne teoretske pozicije, da iz tega, da v proletariatu ni odločne in jasne volje za revolucijo, sklepamo, da ravno tako ni objektivno revolucionarnega položaja. Drugič, izkušnje revolucijskih bojev nikakor niso tako jasno pokazale, da bi se revolucionarna odločnost in volja do boja v proletariatu členili preprosto v skladu z ekonomskim razslojevanjem njegovih delov. Tu se kažejo veliki odmiki od preproste, premočrtno vzporednosti in velike razlike v zrelosti razredne zavesti znotraj ekonomske izenačenih delavskih plasti.

Toda te ugotovitve postanejo zares pomembne šele na tleh teorije, ki ni fatalistična, ki ni »ekonomistična«. Če družbeni razvoj razumemo tako, da pelje kapitalistični ekonomski proces z neogibno nujnostjo in samodejno prek kriz v socializem, potem so tu nakazani ideološki elementi zgolj posledice napačnega vprašanja. V tem primeru so res samo simptomi za to, da objektivno odločilne krize kapitalizma še ni. Kajti zaostajanje proletarske ideologije za ekonomsko krizo in ideološka kriza proletariata sta za takšne nazore načeloma nemogoča. Vendar se položaj bistveno ne spremeni, tudi če postane pojmovanje krize revolucionarno optimistično, ohrani pa ekonomistični fatalizem temeljne zaskovitve. To je, če postavi neogibnost krize, če postavi, da je ta kriza za kapitalizem brezizhodna. V tem primeru problema, ki ga tu obravnavamo, ni mogoče niti spoznati kot problem. Le da »nemogoče« postane »še ne«. Lenin pa je upravičeno opozarjal, da noben položaj ni sam na sebi brezizhoden. Kakršen koli naj je že položaj kapitalizma, vedno se bodo pokazale »čisto ekonomske« možnosti rešitve; vprašanje je le, ali je mogoče te rešitve tu tudi izpeljati, uveljaviti, ko stopijo iz teoretsko čistega sveta ekonomije v dejanskost raz-

⁸ To pojmovanje ni preprosto posledica t.i. počasnega razvoja revolucije. Lenin je že na I. kongresu izrazil strah, »da bodo postali boji tako viharji, da zavest delavskih množic s tem razvojem ne bo mogla iti v korak«. Tudi pojmovanje Spartakusa, da KP odklanja prevzem oblasti le zato, ker je meščanska in socialdemokratska »demokracija« opravila svoje, izhaja iz pojmovanja, »da lahko pride do objektivnega zloma meščanske družbe prej kakor do utrditve revolucionarne razredne zavesti v proletariatu«. *Ustanovni kongres Komunistične partije Nemčije*, str. 871 sl.

⁹ Dober pregled njunih izjav najdemo v *Gegen den Strom*, str. 516–517.

rednih bojev. Sam na sebi bi kapitalizem torej imel izhod, toda, ali ga je mogoče zares uveljaviti, *pa je odvisno od proletariata*. Proletariat, njegovo dejanje, onemogoči kapitalizmu izhod iz te krize. Seveda: *da* dobi proletariat oblast v roke *zdaj*, je posledica »naravnozakonitega« razvoja gospodarstva. Ti »naravni zakoni« pa določajo samo krizo le po eni strani, določajo njen obseg in širino, ki onemogočata »mirni« nadaljnji razvoj kapitalizma. Vendar pa neovirano (kapitalistično) delovanje krize ne bi pripeljalo do preprostega zatona kapitalizma, do prehoda v socializem, ampak po dolgem obdobju kriz, državljanskih vojn in imperialističnih svetovnih vojn na vedno višjih stopnjah »do skupnega propada bojujočih se razredov,« v novo stanje barbarstva.

Po drugi strani so te sile in njihov »naravnozakoniti« razvoj ustvarili proletariat, čigar fizična in ekonomska sila dajeta kapitalizmu zelo malo možnosti, da po zgledu prejšnjih kriz izsili neko čisto ekonomsko rešitev, rešitev, v kateri nastopa proletariat le kot *objekt* ekonomskega razvoja. Ta moč proletariata je posledica objektivno ekonomskih »zakonitosti«. A vprašanje, kako ta potencialna moč postane dejanskost, kako proletariat, ki je danes dejansko zgolj objekt gospodarskega procesa in le potencialno, le latentno tudi njegov sodelujoči subjekt, dejansko nastopi kot njegov subjekt, tega pa te »zakonitosti« ne določajo več samodejno fatalistično. Ali natančneje, njihovo samodejno fatalistično določanje danes ne zadeva več jedra dejanske moči proletariata. Kolikor namreč vplivajo reakcije proletariata na krizo le, če so v skladu s kapitalističnimi »zakonitostmi« gospodarstva, kolikor se kažejo kot kvečjemu *spontane množične akcije*, kažejo v bistvu neko strukturo, ki je v marsičem podobna gibanjem predrevolucijskega obdobja. Izbruhnejo spontano (spontanost gibanja je le subjektivni množično psihološki izraz za čisto ekonomsko-zakonito determiniranost), skoraj brez izjeme kot obramba pred gospodarskim, redkeje političnim prodorom buržoazije, pred poskusom buržoazije najti »čisto ekonomsko« rešitev iz krize. Vendar prav tako spontano izginejo, usahnejo, če se njihovi neposredni cilji kažejo kot izpolnjeni ali brezizhodni. Zdi se torej, da so ohranili svoj »naravnozakoniti« potek.

Vendar pa ta videz izgine, ko teh gibanj ne obravnavamo abstraktno, ampak v njihovem dejanskem okolju, v zgodovinski totalnosti svetovne krize. To okolje je *vpliv krize na vse razrede*, torej ne le na buržoazijo in proletariat. Kvalitativna in načelna razlika je namreč, ali je stanje celotne družbe v razmerah, ko ekonomski proces sproža v proletariatu spontana množična gibanja, v celoti vzeto stabilno, ali pa se v njem globoko pregrupirajo vse družbene moči, majejo temelji oblasti vladajoče družbe. Zato postaja tako odločilno spoznanje o pomembni vlogi neproletarskih plasti v revoluciji, o njihovi ne čisto proletarski naravi. Vsako gospodarstvo manjšine se lahko obdrži le, če je zmožno ideološko potegniti za seboj razrede, ki neposredno niso revolucionarni, doseči njihovo podporo za svojo oblast ali vsaj nevtralnost v boju za oblast. (Samo po sebi se razume, da gre tu tudi za prizadevanje za prav takšno nevtralizacijo itn. delov revolucionarnih razredov.) To še posebej velja za buržoazijo. Buržoazija ima veliko manj *neposredno* v svojih rokah dejansko silo, kot so jo imeli prejšnji vladajoči razredi (npr. meščani grških mestnih držav, plemstvo v razcvetu fevdalizma). Veliko bolj je odvisno od tega, da po eni strani sklepa mir ali kompromise s konkurirajočimi razredi, ki so vladali pred njo, da bi lahko za svoje lastne smotre uporabila aparat oblasti, ki so ga oni obvladali, po drugi pa je prisiljena, da dejansko izvrševanje oblasti (vojska, nižja birokracija itn.) prepusti malomeščanom, kmetom, pripadnikom

zatiranih narodov itn. Če se zdaj zaradi krize premesti gospodarski položaj teh plasti, če se njihovo naivno in nepremišljeno strinjanje z družbenim sistemom, ki ga vodi buržoazija, zamaje, tedaj lahko celotni vladajoči aparat buržoazije razpade tako rekoč na mah: proletariati lahko ostane kot zmagovalec, kot edina organizirana moč, ne da bi sploh prišlo do resnega boja, kaj šele da bi proletariati v boju dejansko zmagal.

Gibanja teh vmesnih plasti so zares spontana in samo spontana. So dejansko zgolj sadovi slepo »naravnozakonito« delujočih družbenih naravnih sil, in kot taki so tudi sami družbeno slepi. Ker nimajo razredne zavesti, ki bi jo bilo mogoče povezati, ali ki bi se povezovala s preoblikovanjem celotne družbe,¹⁰ ker torej zmeraj zastopajo izključno partikularne razredne interese, ki niso niti na videz objektivni interesi celotne družbe, ker so lahko objektivno povezani s celoto le kavzalno, ker *povzročajo zgolj* premestitve v celoti, ne morejo pa biti *usmerjena* k spremembi celote, ker sta torej njihova usmeritev k celoti in ideološka oblika, ki jo ta usmeritev dobiva, naključni, čeprav je mogoče njen nastanek razumeti kavzalno-nujno, določajo vplive teh gibanj vzroki, ki so jim zunanji. Kam se bodo ta gibanja na koncu obrnila, ali k nadaljnjemu razbijanju meščanske družbe, ali pa bo njih meščanstvo izkoriščalo, ali bodo postali po neuspešnosti svojih začetkov pasivni, ni vnaprej dano v njihovem notranjem bistvu, ampak je povsem odvisno od vedénja razredov, ki so zmorni ovedenja, od buržoazije in proletariata. Ne glede na to, kakšna bo poznejša usoda teh gibanj, že njihov goli izbruh lahko zlahka povzroči, da obstane celotna mašinerija, ki drži skupaj meščansko družbo in ki jo poganja, do tega, da vsaj začasno akcijsko onemogoči buržoazijo.

Zgodovina vseh revolucij, od velike francoske revolucije naprej, kaže vedno bolj to strukturo. Absolutistično kraljestvo, pozneje napol absolutistične napol fevdalne vojaške monarhije, na katere se je opirala ekonomska predominacija buržoazije v Srednji in Zahodni Evropi, »naenkrat« zgubijo z izbruhom revolucije vso oporo v družbi. Družbena moč leži tako rekoč brez gospodarja na cesti. Možnost restavracije je dana le s tem, da ni revolucionarnega sloja, ki bi vedel kaj početi z oblastjo brez gospodarja. Boji nastajajočega absolutizma s fevdalizmom imajo povsem drugačno strukturo. Ker so bili tam bojujoči se razredi sami veliko bolj neposredno nosilci svojih lastnih organizacij nasilja, je tudi razredni boj bil veliko bolj neposredno boj nasilja proti nasilju. Spomnimo se, denimo, na nastanek absolutizma v Franciji, na primer na frontne boje. Celo zaton angleškega absolutizma poteka podobno, zlom proletariata in še bolj zlom veliko bolj pomeščanjenega absolutizma Ludvika XVI. pa sta že bolj podobna sodobnim revolucijam. Neposredno nasilje tu prihaja od »zunaj«, od absolutističnih držav, ki še niso propadle ali s še fevdalnih področij (Vendéeja). Čisto »demokratični« sklopi oblasti pa lahko pridejo med revolucijo v podoben položaj: če so v obdobju zloma nastali tako rekoč sami po sebi in si prisvojili vso oblast, so prav tako nepričakovano zaradi zaostrujočega gibanja nejasnih plasti, ki jih nosijo, brez vsake oblasti. (Kerenski, Károly.) Kako je ta razvoj potekal v zahodnih, meščanskih in demokratično bolj razvitih državah, danes še ni mogoče čisto jasno videti. Vsekakor je bila Italija od konca vojne približno leta 1920 v zelo podobnem položaju, in organizacija oblasti, ki si jo je od takrat izoblikovala (fašizem), je aparat nasilja, ki je od buržoazije relativno neodvisen. O vplivu pojavov razkranjanja v kapitalistično visoko razvitih deželah z velikimi kolonialnimi področji še nimamo

¹⁰ Prim. članek »Razredna zavest«.

izkušenj, še zlasti ne o tem, kako bi kolonialni upori, ki nastopajo deloma kot notranji agrarni upori, vplivali na ravnanje malomeščanstva, delavske aristokracije (in potemtakem tudi na vojsko itn.).

Za proletariat nastane torej družbeno okolje, ki spontanim množičnim gibanjem celo takrat, če ta, obravnavana sama zase, ohrani svoje staro bistvo, določi čisto drugačno funkcijo v družbeni totalnosti, kakor so jo ta gibanja imela v trdnem kapitalističnem redu. Tu pa se položaj bojujočih se razredov bistveno kvalitativno spremeni. Prvič, koncentracija kapitala se je še povečala, zaradi česar je bil tudi proletariat prav tako močno koncentriran, čeprav organizacijsko in zavestno temu razvoju še ni mogel popolnoma slediti. Drugič, krizno stanje vedno bolj onemogoča, da bi se kapitalizem pritisku proletariata izognil z drobnimi koncesijami. Do rešitve iz krize, do »ekonomske« rešitve krize lahko pride le z večjim izkoriščanjem proletariata. Zato taktične teze III. kongresa zelo pravilno poudarjajo, da »vsaka velika stavka teži k temu, da se preobrazi v državljansko vojno in v neposredni boj za oblast«.

Toda to je le težnja. Da pa se ta težnja kljub temu, da so bile v večini primerov dane ekonomske in družbene predpostavke za njeno udejanjenje, vendarle ni stopnjevala do dejanskosti, pa je razlog ravno ideološka kriza proletariata. Ta ideološka kriza se kaže po eni strani v tem, da se objektivno skrajno negotov položaj meščanske družbe v glavih proletarcev vendarle zrcali kot stara trdnost, da je proletariat pogosto še močno ujet v miselne in čustvene oblike kapitalizma. Po drugi strani dobi to pomeščanje proletariata lastno organizacijsko obliko v menjševiških delavskih strankah in v sindikalnem vodstvu, ki ga obvladujejo. Te organizacije si zdaj zavestno prizadevajo ohraniti golo spontanost gibanj proletariata (njihovo odvisnost od neposredne pobude, razkosanje po poklicih, deželah itn.) na stopnji gole spontanosti in preprečiti obrat k celoti, in sicer tako v teritorialni, poklicni itn. združitvi kakor tudi v poenotenju gospodarskih gibanj s političnimi. Pri tem dobijo sindikati bolj funkcijo atomiziranja, depolitizacije gibanja, zakrivanja odnosa do celotne; menjševiške stranke pa na drugi strani bolj uresničujejo nalogo ideološkega in organizacijskega fiksiranja postvaritve v zavesti proletariata, ohranjanja proletariata na stopnji relativnega pomeščanja. To funkcijo pa lahko uresničujejo samo zaradi ideološke krize proletariata, ker se proletariat tudi teoretsko ni zmožen ideološko vrasti v diktaturo in socializem, zato, ker je torej kriza tako ekonomski pretres kapitalizma kakor tudi ideološki preobrat proletariata, ki se je razvil v kapitalizmu pod vplivom življenjskih oblik meščanske družbe. Ideološki preobrat, do katerega je sicer prišlo zaradi ekonomske krize in zaradi objektivne možnosti za osvojitve oblasti, ki jo sama kriza omogoča, ki pa nikakor ne poteka avtomatično-»zakonito« vzporedno s samo objektivno krizo, ki jo lahko reši le svobodno dejanje proletariata samega.

»Smešno je,« pravi Lenin, pri čemer karikirajoče pretirava le formalno, ne pa tudi glede bistva stvari, »predstavljati si, da bo ena vojska na enem kraju zavzela fronto in dejala: ‚mi smo za socializem‘, na drugem pa druga vojska, ki bo rekla: ‚smo za imperializem‘, in da bo to nato socialna revolucija.«¹¹ Fronte revolucije in protirevolucije se prej kažejo v nenehno spreminjajoči se obliki, ki je pogosto zelo kaotična. Sile, ki so danes usmerjene k revoluciji, lahko jutri zlahka delujejo v nasprotni smeri. In spremembe smeri, kar je tu še posebej pomembno, nikakor niso preprosta in mehanična posledica

¹¹ »Gegen der Strom«, str. 412.

razrednega položaja ali celo zadevnega sloja samega, ampak nanje odločilno vpliva zmeraj spreminjajoči se odnos do totalnosti zgodovinskega položaja in zgodovinskih sil. Tako da sploh ni paradokсно reči, da je, denimo, Kemal Paša (v določenih razmerah) revolucionarna grupacija sil, neka velika »delavska« stranka pa protirevolucionarna. Med temi usmerjajočimi momenti pa je *odločilen dejavnik pravilno spoznanje proletariata o njegovem lastnem zgodovinskem položaju*. Potek ruske revolucije leta 1917 je naravnost klasični zgled za to: tako so gesla o miru, pravici do samoodločanja, o radikalni rešitvi agrarnega vprašanja iz nihajočih slojev ustvarila vojsko, ki je bila (za trenutek) koristna revoluciji, in popolnoma dezorganizirala, akcijsko onespособila vsak aparat oblasti protirevolucije. Tu ni mogoče ugovarjati, češ do agrarne revolucije, mirovnega gibanja množic bi prišlo tudi brez komunistične partije, da, celo proti njej. Prvič, tega sploh ni mogoče dokazati. Poraz agrarnega gibanja oktobra 1. 1918, ki je prav tako spontano izbruhnilo na Madžarskem, priča denimo o nasprotnem; če bi bile »enotne« (ob protirevolucionarni enotnosti) vse »odločilne« »delavske stranke«, bi bilo morebiti celo v Rusiji mogoče premagati agrarno gibanje ali pa dovoliti, da uplahne. Drugič, »isto« agrarno gibanje bi postalo z vidika socialne revolucije čisto protirevolucionarno, če bi nastopilo proti mestnemu proletariatu. Že samo ta primer kaže, kako grupiranja družbenih sil v zaostrenih kriznih razmerah družbene revolucije ne smemo presojati z mehanično fatalističnimi zakonitostmi. Kaže, kako na tehtnico odločilno vplivata pravilno spoznanje in pravilna odločitev proletariata, kako zelo je rešitev iz krize *odvisna od proletariata samega*. Pri tem moramo še pripomniti, da je bil položaj Rusije v primerjavi s položajem zahodnih dežel relativno preprost, da so bila množična gibanja tam še čisto spontana, da organizacijski vpliv nasprotnih sil ni bil že od nekdanj zakoreninjen itn. Tako da lahko verjetno brez pretiravanja rečemo, da to, kar smo ugotovili tu, še *veliko bolj* velja za zahodne dežele. Toliko bolj, kolikor je večja nerazvitost Rusije, ki ni imela dolge zakonite tradicije delavskega gibanja — če za zdaj še nič ne rečemo o dani eksistenci — ruskemu proletariatu omogočila, da hitreje premaga ideološko krizo.¹²

Razvoj ekonomskih sil kapitalizma torej položi odločitev o usodi družbe v roke proletariata. Engels opredeli prehod, ki ga opravi človeštvo *po* prevratu, ki ga je treba tu izvršiti, kot »skok človeštva iz kraljestva nujnosti v kraljestvo svobode«. ¹³ Da pa je ta skok — kljub temu ali ravno zato, ker je skok — po svojem bistvu *proces*, je za dialektični materializem razumljivo samo po sebi. Saj vendar tudi Engels na navedenem mestu govori o tem, da bo do takih sprememb prihajalo vedno »pogosteje«. Vprašanje je le, kam je treba postaviti *začetek* tega procesa? Najbolje bi bilo seveda slediti Engelsovemu besedilu in kraljestvo svobode kot *stanje* preprosto preložiti na čas po čisto izvršeni družbeni revoluciji in s tem zavriniti vsakršno aktualnost tega vprašanja. Vprašanje je le, ali je s to ugotovitvijo, ki Engelsovemu besedilu nedvomn ustreza, vprašanje tudi zares izčrpano? Vprašanje je, ali si lahko sploh zamislimo stanje, da sploh ne govorimo o tem, ali je mogoče družbeno udejanjiti stanje, ki ga ne bi pripravljali dolgi, v to smer delujoči *proces*, ki ne bi vseboval in razvijal njegovih elementov, pa čeprav pogosto le v neustrezni obliki, ki ne bi zahte-

¹² S tem ne trdimo, da je to vprašanje za Rusijo dokončno odpravljeno. Prav narobe, ostajalo bo toliko časa, kolikor časa bo trajal boj s kapitalizmom, le da ima v Rusiji druge (in predvidoma šibkejše) oblike kakor v Evropi, ustrezno manjšemu vplivu, ki sta ga imela kapitalistični način mišljenja in občutenja na proletariat. O samem problemu prim. Lenin »Levičarstvo« *otroška bolezen komunizma*, str. 413 sl.

¹³ *Anti-Dühring*, str. 320.

vala dialektičnih obratov? Ali torej ostro ločevanje »kraljestva svobode«, ki izključuje dialektične prehode, od procesa, ki bi moral to kraljestvo obuditi v življenje, ne izkazuje podobne utopične strukture zavesti kakor že obravnavano ločevanje med končnim ciljem in gibanjem?

Če pa obravnavamo »kraljestvo svobode« kot povezano s procesom, ki vodi k njemu, potem ni dvoma, da je bil že prvi zgodovinski nastop proletariata — seveda še popolnoma nezavedno — naravnani k njemu. Končnega cilja proletarskega gibanja kot načela, kot gledišča enotnosti — pa čeprav ne more vplivati na posamezne stopnje začetnega stadija niti teoretsko — vendarle ne more povsem nadomestiti noben moment procesa. Ne smemo pa pozabiti, da se obdobje odločilnih bojev od predhodnih ne loči le po obsegu in intenzivnosti bojev, ampak so ta kvantitativna stopnjevanja le simptomi za globlje kvalitativne razlike, ki ločujejo te boje od prejšnjih. Če na prejšnjih stopnjah, kot pravi *Komunistični manifest* celo »množična strnjjenost delavcev še ni nasledek njihovega lastnega združevanja, temveč je nasledek združevanja buržoazije,« se to osamosvajanje proletariata, to »organiziranje v razred« ponavlja na vedno višjih stopnjah, dokler ni nastopil trenutek, obdobje dokončne krize kapitalizma: obdobje, v kateri je odločitev vedno bolj v rokah proletariata.

To stanje nikakor ne pomeni, da objektivne ekonomske »zakovitosti« ne delujejo več. Prav narobe. Veljale bodo še dolgo po *zmagi* proletariata in odmrle bodo šele po nastanku brezrazredne družbe, ki bo popolnoma pod človekovim nadzorom, tako kakor država. Novost zdajšnjega položaja je zgolj — zgolj! — v tem, da ženejo slepe sile kapitalističnoekonomskega razvoja družbo v prepad, da buržoazija nima več moči pomagati družbi po kratkih nihanjih čez »mrtvo točko« njenih ekonomskih zakonov, da pa ima proletariati *možnost, zavestno*, izkoriščajoč dane težnje razvoja, obrniti razvoj sam v *drugo smer*. Ta druga smer pa je: zavestno uravnavanje družbenih produktivnih sil in s tem, da je to hotenje *zavestno*, da je hotenje po kraljestvu svobode, je narajen *prvi zavestni korak* k njegovemu udejanjenju.

Ta korak je seveda »nujna« posledica razrednega položaja proletariata. Vendar ima ta nujnost sama naravo skoka.¹⁴ *Praktični* odnos do celote, dejanska enotnost teorije in prakse, ki je bila v preteklih dejanjih proletariata tako rekoč zgolj nezavedna, se zdaj jasno in zavestno pokaže. Tudi v prejšnjih razvojnih obdobjih so se akcije proletariata pogosto skokovito pognale kvišku, vendar so se povezanosti s prejšnjim razvojem in kontinuiranosti šele naknadno ovedle in se dojele kot nujni produkt razvoja. (Spomnimo se na državno obliko Komune l. 1871.) Tu pa mora proletariati ta korak opraviti *zavestno*. Zato ne preseneča, da se vsi, ki so ujeti v kapitalistične miselne oblike, pred tem skokom zdrznejo, da se z vso energijo svojega mišljenja oklepajo nujnosti kot »zakona ponavljanja«, pojavov, kot naravnega zakona in zavračajo kot nemogoče nastanek nečesa radikalno novega, o čemer nimamo še nobenih »izkušenj«. Najjasneje je to ločevanje, ki so ga obravnavale že razprave o vojni, poudaril Trocki v polemiki proti Kautskemu. »Kajti temeljni boljševiški predsodek je ravno v tem, da se je mogoče naučiti jahati le, če trdno sedimo v sedlu.«¹⁵ Toda Kautsky in njemu podobni so pomembni le kot simptomi

¹⁴ Prim. članek »Sprememba funkcije historičnega materializma«.

¹⁵ *Terrorismus und Kommunismus*, str. 82. Po mojem mnenju nikakor ni naključno, seveda ne v filozofskem smislu, da polemika Trockega proti Kautskemu na političnem področju ponavlja bistvene argumente Heglove polemike proti Kantovi spoznavni teoriji. Prim. Heglove *Werke* XV, str. 504. Sicer pa je Kautsky pozneje opredelil zakonitost kapitalizma kot brezpogojno veljavno za prihodnost, celo če konkretno spoznanje razvojnih teženj ni mogoče. Prim. »Die proletarische Revolution und ihr Programm.« str. 57.

dejanskega stanja: kot teoretski izraz ideološke krize delavskega razreda, kot moment njegovega razvoja, kjer se »znova zgrozi pred nedoločeno ogromnostjo svojih lastnih ciljev«, svojih nalog, ki pa jih vendarle mora sprejeti in ki jih lahko sprejme *le v tej zavestni obliki*, če noče sramotno in žalostno propasti skupaj z buržoazijo v krizi propadajočega kapitalizma.

3.

Če so menjševiške stranke organizacijski izraz te ideološke krize proletariata, je sama komunistična partija organizacijska oblika zavestne priprave na ta skok in s tem prvi *zavestni* korak h kraljestvu svobode. A prav tako kot smo prej pojasnili sam obči pojem kraljestva svobode in pokazati, da to, da se približuje, nikakor ne pomeni, da bodo nenadno zginile objektivne nujnosti gospodarskega procesa, se moramo zdaj natančneje lotiti tega odnosa komunistične partije do prihajajočega kraljestva svobode. Predvsem je treba ugotoviti: svoboda tu *ne* pomeni svobode individua. Ne gre za to, da v razviti komunistični družbi ni svobode individua. Prav narobe. Postala bo prva družba v zgodovini človeštva, ki bo to zahtevo vzela dejansko zares in jo resnično udejanjila. Toda tudi ta svoboda ne bo svoboda, kakršno si danes predstavljajo ideologi meščanskega razreda. Da bi se izbojevale družbene predpostavke za dejansko svobodo, je treba dobiti bitke, v katerih ne bo propadla le zdajšnja družba, ampak tudi zvrst ljudi, ki jo je producirala. »Današnji rod,« pravi Marx, »je podoben Židom, ki jih je Mojzes vodil skoz puščavo. Osvojiti mora nov svet, a prej mora propasti, da naredi prostor ljudem, ki bodo novemu svetu kos.«¹⁶ Kajti »svoboda« zdaj živečega človeka je svoboda individua, ki ga izolirata postvarela in popredmetena posest: svoboda *glede na drugega* (prav tako izoliranega) individua. Svoboda egoizma, zapiranja vase, svoboda, ki vidi v solidarnosti in povezanosti kvečjemu neučinkoviti, »regulativni ideji.«¹⁷ Če hočemo danes to svobodo neposredno priklicati v življenje, se praktično odovedujemo udejanjanju resnične svobode. Uživati to »svobodo«, ki lahko posameznemu individuu nudi njegov družbeni položaj ali notranji ustroj ne glede na druge ljudi pomeni torej praktično ovekovečati — kolikor je to odvisno od zadevnega individua — nesvobodno strukturo zdajšnje družbe.

Zavestno hoteti kraljestvo svobode lahko torej pomeni le zavestno narediti tiste korake, ki dejansko vodijo k njemu. In v spoznanju, da je individualna svoboda v zdajšnji meščanski družbi le korupten in korumpirajoči nesolidarni privilegij, ker temelji na nesvobodi drugih, pomeni ravno: odpoved individualni svobodi. Pomeni zavestno se podrediti tisti volji vseh, ki bi morala dejansko obuditi v življenje resnično svobodo in danes resno delamo prve, težke, negotove in tipajoče korake k njej. Ta zavestna volja vseh je komunistična partija. In tako kot vsak moment dialektičnega procesa vsebuje tudi ona, seveda le v kali, v enostavni, abstraktni, nerazviti obliki, tista določila, ki pripadajo cilju, ki ga mora udejanjati: svoboda, enotna s solidarnostjo. Enotnost teh elementov je disciplina. Ne le zato, ker edino disciplina omogoča partiji, da postane aktivna volja vseh, vsako vpeljevanje meščan-

¹⁶ *Razredni boji v Franciji*, MEID III, CZ, Ljubljana 1977, str. 124.

¹⁷ Prim. *metodologijo* Kantove in Fichtejeve etike. V dejanski izpeljavi je ta individualizem bistveno oslabilen. Fichte pa npr. poudarja, da izrek, ki je Kantu precej soroden: »omejti svojo svobodo tako, da bo lahko tudi drugi poleg tebe svobodni«, ne velja absolutno, ampak le »hipotetično« (v njegovem sistemu). *Grundlage des Naturrechts*, 7, IV, *Werke* (Neue Ausgabe) II, str. 93.

319

skega pojma svobode pa preprečuje nastanek te volje vseh in spreminja partijo v ohlapen, akcijsko nesposoben agregat posamičnih oseb, ampak tudi zato, ker je ravno disciplina tudi za posameznika prvi korak k danes možni svobodi — ki je seveda glede na stanje družbenega razvoja tudi še precej primitivna — ki si prizadeva premagati sedanjost.

320

Da je vsaka komunistična partija po svojem bistvu višji tip organizacije od vsake meščanske stranke ali oportunistične delavske stranke, se takoj pokaže v višjih zahtevah, ki jih postavlja lastnim članom. To se je jasno pokazalo že za časa prvega razcepa v ruski socialni demokraciji. Če so se menjševiki (kakor vsaka po svojem bistvu meščanska stranka) kot člani zadovoljili preprosto s sprejemanjem programa stranke, je boljšeavikom pomenilo biti član partije toliko kakor biti aktivno, osebno udeležen pri revolucionarnem delu. To načelo partijske strukture se med revolucijo ni spremenilo. Organizacijske teze III. kongresa ugotavljajo: »Sprejemanje komunističnega programa pa je le razglasitev volje postati komunističen... Za resno uresničitev programa je prvi pogoj pritegniti vse člane k stalnemu, vsakodnevnomu sodelovanju.« To načelo je seveda do danes velikokrat ostalo zgolj načelo. A zaradi tega ni po svojem bistvu nič manj pomembno. Kajti tako kot nam ne more biti kraljestvo svobode podarjeno naenkrat, tako rekoč kot gratia irresistibilis, tako kot nas »končni cilj« ne čaka nekje zunaj procesa, ampak je procesualno vsebovan v vsakem posameznem momentu procesa, tako je tudi komunistična partija kot revolucionarna zavestna oblika proletariata nekaj procesualnega. Roza Luxemburg je zelo pravilno spoznala, da mora »organizacija nastati kot produkt boja«. Le da je precenila organičnost tega procesa in podcenila pomen zavestnega, zavestno-organizacijskega elementa v njem. Toda spoznanja te zmote ne smemo tako zelo poudarjati, da bi popolnoma spregledali procesualnost organizacijskih oblik. Kajti kljub dejstvu, da so imele neruske partije (ker so lahko presojale ruske izkušnje), od vsega začetka zavestno pred očmi načela te organizacije, se procesualnosti njenega nastanka in rasti vendarle ne more preprosto izogniti noben organizacijski ukrep. Pravilnost organizacijskih ukrepov lahko sicer zelo pospeši ta proces, lahko veliko prispeva k razjasnitvi zavesti in je kot tak neogiben vnaprejšnji pogoj za nastanek organizacije. Komunistična organizacija pa se vendarle lahko izoblikuje le v boju, udejanjiti jo je mogoče le tako, da se vsak posamezni član z lastnim izkustvom ove pravilnosti in nujnosti ravno te oblike povezanosti.

Gre torej za medsebojno delovanje spontanosti in zavestnega uravnavanja. Samo na sebi ni to za razvoj organizacijskih oblik sploh nič novega. Prav narobe. Gre za značilno nastajanje novih organizacijskih oblik. Engels¹⁸ na primer opisuje, kako so se določene oblike vojaške akcije zaradi objektivne nujnosti smotrnega ravnanja uveljavile brez teoretske vnaprejšnje priprave ali celo proti takrat veljavni teoretski zastavitvi, torej tudi proti obstoječim vojaškim organizacijskim oblikam spontano iz neposrednega instinkta vojakov, in kako so bile šele nakdano organizacijsko utrjene. Novost v procesu izoblikovanja komunističnih partij je zgolj spremenjeni odnos med spontanim delovanjem in zavestnim, teoretskim prizadevanjem, postopno izginevanje, nenehni boj proti čisto post festum strukturi meščanske, postvarele zgolj »nazi-rajoče« zavesti. Ta spremenjeni odnos temelji na tem, da je na tej stopnji razvoja za razredno zavest proletariata že dana *objektivna možnost* ne več zgolj za post festum vpogled v lastni razredni položaj in pravilno delovanje, ki

¹⁸ *Anti-Dühring*, str. 203 sl., zlasti 217.

ustreza temu položaju. Čeprav lahko za vsakega posameznega delavca zaradi postvarelosti njegove zavesti vodi pot k objektivno možni razredni zavesti, k notranji naravnosti, v kateri sam pride do te razredne zavesti, prav tako zgolj prek naknadne razjasnitve njegovih neposrednih izkušenj, čeprav torej psihološka zavest za vsakega posameznika ohrani svojo post festum naravo. To navzkrižje med individualno zavestjo in razredno zavestjo v vsakem posameznem proletarcu nikakor ni naključno. Kajti komunistična partija se pokaže kot višja organizacijska oblika glede na druge strankarske oblike ravno po tem, da se v njej — in v njej prvič v zgodovini — uveljavi aktivnopraktična narava razredne zavesti po eni strani kot načelo, ki neposredno vpliva na posamezna dejanja slehernega individua, po drugi pa kot faktor, ki zavestno soodloča zgodovinski razvoj.

Ta dvojni pomen aktivnosti, to, da velja tako za posameznega nosilca proletarske razredne zavesti kakor tudi za zgodovinski tok, torej konkretno posredovanje med človekom in zgodovino, je odločilen za tip organizacije, ki tu nastaja. V starem tipu strankarske organizacije — ne glede na to, ali gre za meščanske stranke ali za oportunistične delavske stranke — se lahko posameznik pojavlja le kot »množica«, le kot privrženec, kot številka. Max Weber določa ta tip organizacije čisto pravilno: »Vsem je skupno, da se jedru ljudi, ki imajo v svojih rokah aktivno vodenje... pridružijo 'člani' z bistveno bolj pasivno vlogo, množica članov združenja pa ima le vlogo objekta.«¹⁹ Formalna demokracija, »svoboda«, ki utegne veljati za te organizacije, ne odpravlja te vloge objekta, ampak jo, prav narobe, utrdi in ovekoveča. »Napačna zavest«, objektivna nezmožnost poseči z zavestnim delovanjem v tok zgodovine, se organizacijsko zrcali v nemožnosti oblikovanja aktivnih političnih enot (strank), katerih naloga naj bi bila posredovati med delovanjem slehernega posameznega člana in aktivnostjo celotnega razreda. Ker ti razredi in stranke objektivno zgodovinsko niso aktivni, ker je lahko njihova navidezna aktivnost le odsev tega, da jih fatalistično nosijo nedojete zgodovinske sile, se morajo v njih pokazati vsi pojavi, ki so posledica ločenosti zavesti in biti, teorije in prakse, strukture postvarele zavesti, tj. kot celotni sklopi stojijo razvojnemu poteku nasproti zgolj nazirajoče, kontemplativno. V skladu s tem se pri njih nujno pokažeta obe sopripadajoči si, vedno hkrati nastopajoči, enako napačni pojmovanji o toku zgodovine: voluntaristično precenjevanje aktivnega pomena individua (vodje) in fatalistično podcenjevanje pomena razreda (množice). Stranka se člani na aktivni in pasivni del, pri čemer le poveljevanje prvega spravi drugega le priložnostno v gibanje. »Svoboda«, ki jo v takih strankah imajo njihovi člani, je potemtakem zgolj svoboda gledalcev, da presojujejo potekajoče dogodke ali napake posameznikov, torej gledalcev, ki so bolj ali manj udeleženi, toda nikoli z bistvom svojega bivanja, z vso svojo osebnostjo. Kajti taka organizacija ne more nikoli zajeti celotne osebnosti članov in k temu tudi ne more stremeti. Tako kakor vse družbene oblike »civilizacije« se tudi te organizacije opirajo na kar se da natančno, mehanizirano delitev dela, na birokratizacijo, na natančno presojo in ločitev pravic in dolžnosti. Člani so z organizacijo povezani le prek abstraktno dojetih delov svoje eksistence in te abstraktne povezave se objektivirajo kot ločene pravice in dolžnosti.²⁰

Zares aktivna udeležba v vseh dogodkih in zares praktično vedenje vseh članov organizacije sta mogoča le z vključitvijo celotne osebnosti. Šele ko po-

¹⁹ *Wirtschaft und Gesellschaft*, str. 169.

²⁰ Dober opis teh organizacijskih oblik najdemo v tezah k organizaciji III. kongresa (II, 6). Tam jih pravilno primerjajo z organizacijo meščanske države.

323 stane delovanje v skupnosti osrednja osebna stvar vsakega posameznega udeleženca, je mogoče odpraviti ločitev pravic in dolžnosti, organizacijsko pojavno obliko ločenosti človeka od njegovega lastnega podružbljanja, njegovo razkosanje, ki so ga povzročile družbene sile, ki ga obvladujejo. Engels zelo ostro poudarja ravno to razliko pri opisu rodovnega sistema: »navznotraj ni še nikake razlike med pravicami in dolžnostmi.«²¹ Po Marxu pa je za pravno razmerje značilno prav to, da »pravica lahko po svoji naravi obstaja samo v uporabljanju enakega merila; toda neenaki individui... se dajo meriti z enakim merilom samo, kolikor jih gledamo z enakega stališča... in v njih ne vidimo nič drugega, vse drugo odmislimo.«²² Vsak človeški odnos torej, ki prelomi s to strukturo, z abstrakcijo od celotne osebnosti človeka, z njegovo subsumpcijo nekemu abstraktnemu gledišču, je korak k preboju te postvarelosti človeške zavesti. Pogoj za ta korak pa je *dejavno vključevanje celotne osebnosti*. S tem je postalo jasno, da so oblike svobode v meščanskih organizacijah zgolj »napačna zavest« o dejanski nesvobodi, tj. struktura zavesti, v kateri človek formalno svobodno *obravnavava* svojo vpetost v sistem nujnosti, ki je tuja njegovemu bistvu, in v katerem pomeša formalno »svobodo« te kontemplacije z dejansko svobodo. Šele s tem spoznanjem se odpravi navidezni paradoks naše prejšnje trditve: da je disciplina komunistične partije, brezpogojna vključitev celotne osebnosti vsakega člana v prakso gibanja, edina možna pot za udejanjenje prave svobode, in sicer ne le za celoto, ki dobi šele s tako organizacijsko obliko vzvod za doseganje objektivnih družbenih predpostavk te svobode, ampak tudi za posameznega individua, za posameznega člana partije, ki lahko le po tej poti koraka k realizaciji svobode *tudi za sebe samega*. Vprašanje discipline je torej za partijo po eni strani elementarno praktično vprašanje, neogiben vnaprejšnji pogoj za njeno dejansko delovanje, po drugi strani pa tudi ni zgolj tehničnopraktično vprašanje, ampak eno od najvišjih in najpomembnejših *duhovnih* vprašanj revolucionarnega razvoja. Te discipline, ki lahko nastane le kot zavestno in svobodno dejanje najbolj zavestnega dela, predhodnice revolucionarnega razreda, ni mogoče udejanjiti brez duhovnih predpostavk. Če ni niti instinktivnega spoznanja te povezanosti med celotno osebnostjo in partijsko disciplino za vsakega posameznega partijskega člana, mora ta disciplina okosteneti v postvareli in abstraktni sistem pravic in dolžnosti, partija nujno pada nazaj v organizacijski tip meščanskega strankarstva. Tako postane razumljivo, zakaj je organizacija po eni strani — objektivno — tako zelo dovzetna za to, kakšno revolucionarno vrednost (ali nevrednost) imajo teoretski nazori in smeri, in po drugi strani — subjektivno — zakaj predpostavlja revolucionarna organizacija zelo visoko stopnjo razredne zavesti.

4.

Naj je še tako pomembno, da teoretsko jasno vidimo odnos komunistične partijske organizacije do njenih posameznih članov, pa bi le bilo usodno, če bi se tu ustavili, če bi organizacijsko vprašanje obravnavali formalnoetično. Kajti odnos posameznika do volje vseh, ki smo ga tu orisali, do volje, ki se ji podrejaš z vso svojo osebnostjo, ni značilen le — če ga gledamo izolirano — za komunistično partijo, ampak je bil tudi bistveno znamenje mnogih utopičnih

²¹ *Izvor družine, države in privatne lastnine*, CZ, Ljubljana 1963, str. 143—144.

²² *Kritika gothskega programa*, MEID IV, Ljubljana 1977, str. 493.

sektaških tvorb. Nekaterе sekte so lahko to formalnoetično stran organizacijskega vprašanja ravno zato, ker so jo dojele kot edino ali vsaj kot nasploh odločilno načelo, ne pa zgolj kot moment celotnega organizacijskega problema, celo jasneje in očitneje pokazale kot komunistične partije. V svoji formalnoetični enostranosti pa to organizacijsko načelo odpravlja samega sebe: njegova pravilnost, ki ne pomeni neke že dosežene in izpolnjene biti, ampak zgolj *pravilno naravnost* k cilju, ki ga je treba udejanjiti, neha biti pravilna, ko zgine pravilni odnos do celotnega zgodovinskega procesa. Zato smo, ko smo obravnavali odnos med posameznikom in organizacijo, odločilno poudarili bistvo partije kot konkretno posredovalno načelo med človekom in zgodovino. Kajti le tako, da je v partiji strnjena volja vseh aktivni zavestni dejavnik zgodovinskega razvoja, ki zaradi tega nenehno, živo vpliva na družbeno prevratni proces, zaradi česar njegovi posamezni člani prav tako živo vplivajo nazaj na ta proces in na njegovega nosilca, revolucionarni razred, lahko zahteve, ki se iz tega postavljajo posamezniku, izgubijo svojo formalno-teoretično naravo. Zato je Lenin,²³ ko se je spraševal, kako se ohranja revolucionarna disciplina komunistične partije, poudaril poleg predanosti članov tudi odnos partije do množice in pravilnost njenega političnega vodenja.

Teh treh momentov pa ne smemo ločevati drugega od drugega. Formalnoetično pojmovanje sekt je neuspešno ravno zato, ker ni zmožno dojeti enotnosti teh momentov, živega medsebojnega delovanja partijske organizacije in neorganizirane množice. Vsaka sekta, naj še tako zavrača meščansko družbo, naj je — subjektivno — še tako globoko prepričana o prepadu, ki jo loči od nje, ravno na tej točki pokaže, da v bistvu svojega pojmovanja zgodovine vendarle še stoji na meščanskih tleh, da je zato struktura njene lastne zavesti zelo sorodna meščanski. To sorodstvo je mogoče navsezadnje speljati na podobno pojmovanje dvojnosti biti in zavesti, na nesposobnost doumeti nujno enotnost kot dialektični proces, kot Zgodovinski proces. S tega gledišča je vseeno, ali je ta objektivno dana dialektična enotnost dojeta v napačnem, sektaškem zrcaljenju kot toga bit ali kot enako toga nebit, ali je množicam — mitologizirajoče — brezpogojno pripisano pravilno spoznanje revolucionarnega delovanja, ali pa gre za pojmovanje, da mora »zavestna« manjšina delovati za »nezavedno« množico. Oba skrajna primera, ki smo ju tu uporabili le za zgled, saj bi tudi zgolj nakazana tipologija sekt daleč preseгла ta okvir, sta si podobna, prav tako pa sta podobna meščanski zavesti po tem, da dejanski zgodovinski proces obravnavata ločeno od zavestnega razvoja »množice«. Če deluje sekta za »nezavedno« množico, namesto nje, kot njen zastopnik, potem se mora zgodovinsko nujna in zato dialektična, organizacijska ločitev partije od množice strditi v nekaj trajnega. Če pa se, nasprotno, poskuša povsem razpustiti v spontanem, instinktivnem gibanju množice, mora razredno zavest proletariata preprosto izenačiti s trenutnimi mislimi, občutki itn. množic, izgubiti mora sleherno merilo za objektivno presojanje pravilnega delovanja. Padla je v meščansko dilemo med voluntarizmom in fatalizmom. Postavlja se na gledišče, s katerega ni mogoče presojati ne objektivne ne subjektivne stopnje zgodovinskega razvoja. Prisiljena je organizacijo bodisi pretirano precejnjevati ali prav tako pretirano podcenjevati. Vprašanje organizacije mora obravnavati izolirano, ločeno od splošnih, praktičnozgodovinskih, od strateško-taktičnih vprašanj.

²³ »Levičarstvo« otroška bolezen komunizma, str. 319.

Kajti kot merilo in kazalec pravilnega odnosa med partijo in razredom lahko nastopa samo razredna zavest proletariata. Po eni strani je realna, objektivna enotnost razredne zavesti temelj dialektične povezanosti v organizacijski ločitvi razreda in partije, po drugi so neenotna danost, različne stopnje jasnosti in globine te razredne zavesti v različnih individuih, skupinah in plasteh proletariata pogoj za organizacijsko ločenost partije od razreda. Buharin²⁴ zato pravilno poudarja, da bi bilo oblikovanje partije odveč, če bi bil razred notranje enoten. Vprašanje je le, ali organizacijski samostojnosti partije, izločitvi tega dela iz razreda kot celote ustrezajo objektivne razlike med plastmi razreda samega, ali pa je partija ločena od razreda le zaradi svojega zavestnega razvoja, zaradi pogojenosti z zavestnim razvojem članov in zaradi svojega vnazajšnjega delovanja na ta razvoj? Seveda bi bilo noro povsem prezreti objektivnoekonomsko razslojenost proletariata. Ne smemo pa pozabiti, da to razslojevanje ne temelji na razlikah, ki bi bile četudi zgolj objektivno podobne razlikam, ki objektivnoekonomsko določajo ločitev razredov. Velikokrat ne morejo veljati niti kot podzvrst teh načel ločevanja. Če denimo Buharin poudarja, da je »kmet«, ki je ravnokar stopil v tovarno, nekaj povsem drugega kot delavec, ki že od otroštva dela v tovarni«, je to vsekakor razlika v »biti«, ki pa je na povsem drugi ravni kakor razlika, ki jo Buharin prav tako navaja, namreč razlika med delavcem v sodobnem velikem podjetju in delavcem v majhni delavnici. V drugem primeru gre namreč za objektivno različni položaj v produkcijskem procesu, v prvem primeru pa je drugačen zgolj individualni položaj (naj je še tako značilen položaj) v produkcijskem procesu. V tem primeru gre torej za to, kako hitro se je individuum (ali plast) zmožen zavestno prilagoditi novemu položaju v produkcijskem procesu, kako dolgo zavirajo psihološki ostanki njegovega starega, zapuščenega razrednega položaja izoblikovanje njegove razredne zavesti. V drugem primeru pa gre za vprašanje, ali so razredni interesi, ki objektivnoekonomsko izhajajo iz takšnih različnih položajev znotraj proletariata, zmožni proizvesti diferenciacijo objektivnih razrednih interesov celotnega razreda. Tu gre torej za to, ali je treba objektivno, pripisano²⁵ razredno zavest samo misliti kot diferencirano, razslojeno, tam pa zgolj za to, katere nemara značilne življenjske usode zavirajo samouveljavitev te objektivne razredne zavesti.

Jasno je, da je teoretsko pomemben zgolj drugi primer. Oportunizem se je namreč od Bernsteina naprej zmeraj nagibal k temu, da po eni strani prikaže objektivnoekonomske plasti v proletariatu kot v resnici tako značilne, da po drugi tako zelo poudari podobnost med »življenjskim položajem« posameznih proletarskih, polproletarskih, malomeščanskih itn. plasti, da v tej »diferenciaciji« izgine enotnost in samostojnost razreda. (Görlitzerjev program SPD je zadnji, že jasni, organizacijski izraz te težnje.) Seveda ravnno boljšeвики ne bodo prezrli obstoja takšnih diferenciacij. Vprašanje je le, kakšna vrsta biti, kakšno funkcijo imajo v totalnosti družbeno zgodovinskega procesa? V kolikšni meri vodi spoznanje teh diferenciacij k (pretežno) taktičnim oz. k (pretežno) organizacijskim vprašanjem in ukrepom? Na prvi pogled se zdi, da to vprašanje pelje zgolj v pojmovno dlakocepstvo. Vendar pa moramo pomisliti, da organizacijska strnitev — kakršna je komunistična partija — predpostavlja prav enotnost zavesti, torej enotnost biti, na kateri zavest temelji, taktično sodelovanje pa je čisto mogoče in lahko postane celo nujno, če zgodovinske

²⁴ »Klasse, Partei, Führer«, *Die Internationale*, Berlin 1922, IV, str. 22.

²⁵ O tem pojmu prim. članek »Razredna zavest«.

razmere sprožijo gibanje v različnih razredih z različno družbeno bitjo, gibanje, ki ga sicer določajo različni vzroki, ki pa z gledišča revolucije začasno teče v isto smer. Če pa se objektivna družbena bit zares razlikuje, tedaj te iste smeri ne morejo biti enako »nujne«, kakor to velja za enako razredno podlago. Tj. zgolj v prvem primeru je ista smer družbeno nujna, ki jo z vstopom v empirijo lahko sicer ovirajo različne razmere, ki pa se mora, dolgoročno gledano, vendarle uveljaviti, v drugem primeru pa je ta konvergenca smeri gibanja posledica zgolj kombinacije različnih zgodovinskih razmer. Gre za naklonjenost razmer, ki jo je treba taktično izrabiti, sicer bo morda nepovrnljivo izgubljena. Seveda tudi možnost takega sodelovanja proletariata in polproletarskih itn. plasti nikakor ni naključna. Toda to je nujno utemeljeno *edino* v razrednem položaju proletariata: ker se lahko proletariati osvobodijo le tako, da uniči razredno družbo, je *prisiljen*, da se v svojem osvobodilnem boju bojuje tudi za vse zatirane, izkoriščane plasti. Ali bodo *ti* v posameznih bojih na njegovi strani ali v taboru njegovih nasprotnikov, je s stališča teh plasti z nejasno razredno zavestjo bolj ali manj »naključno«. Kot smo prej pokazali, je to zelo odvisno od pravilne taktike revolucionarne partije proletariata. Tu torej, kjer se družbena bit delujočih razredov razlikuje, kjer lahko njihova povezanost posreduje le svetovnonazorsko poslanstvo proletariata, je pri strogi organizacijski ločitvi v prid revolucionarnega razvoja lahko le *taktično* sodelovanje, ki je po pojmu zmeraj priložnostno, četudi v praksi pogosto traja dlje. Da namreč polproletarske itn. plasti pridejo do spoznanja, da je njihova osvoboditev odvisna od zmage proletariata, je tako dolgotrajen proces, ki pri teh plasteh zelo niha, tako da bi sodelovanje, ki bi preseгло zgolj taktično sodelovanje, lahko ogrozilo usodo revolucije. Zdaj je razumljivo, zakaj je bilo treba naše vprašanje postaviti tako ostro: ali je tudi znotraj proletariata samega podobno (četudi ne tako izrazito) stopnjevanje objektivne družbene biti, razrednega položaja in temu ustrezne objektivne, pripisane razredne zavesti? Ali pa je nastanek teh plasti odvisen le od tega, ali se resnična razredna zavest v posameznih plasteh, skupinah in individuih proletariata uveljavlja lahko ali težko? Ali določajo torej nedvomno obstoječe objektivne stopnje življenjskega položaja proletariata le *perspektivo*, iz katere obravnavamo trenutne interese — ki so nedvomno različni — pri čemer pa se *sami interesi objektivno ujemajo* ne le svetovnozgodovinsko, ampak aktualno in neposredno, četudi tega vsak delavec ne more takoj spoznati? Ali pa se lahko zaradi objektivne razlike v družbeni biti tudi sami ti interesi razlikujejo?

Če to vprašanje postavimo tako, tudi odgovor ne more biti več dvoumen. Besede *Komunističnega manifesta*, ki so bile skoraj dobesedno prevzete v teze o »Vlogi komunistične partije v proletarski revoluciji« II. kongresa, da se interesi »komunistične partije ne odmikajo od celotnega delavskega razreda, da se komunistična partija od celotnega delavskega razreda loči po tem, da ima pregled nad celotno zgodovinsko potjo delavskega razreda kot celote in da si na vseh ovinkih te poti ne prizadeva braniti interesov posameznih skupin ali posameznih poklicev, ampak interese delavskega razreda kot celote«, so razumljive in smiselne le, če je za proletariati potrjena enotnost objektivno-ekonomske biti. Tedaj pa tiste plasti v proletariatu, zaradi katerih nastanejo različne delavske stranke in komunistična partija, niso objektivnoekonomske plasti proletariata, ampak stopnje v razvojnem toku njegove razredne zavesti. Posamezne delavske plasti so po svojem ekonomskem bivanju prav tako malo neposredno vnaprej določene za to, da postanejo komunisti, kakor ni posame-

zen delavec rojen kot komunist. Vsak delavec, ki je rojen v kapitalistični družbi in ki je zrasel pod njenim vplivom, mora prestatati bolj ali manj težko pot izkušenj, da bi lahko v sebi udejanjil pravilno zavest o lastnem razrednem položaju.

329 Komunistična partija se bojuje za razredno zavest proletariata. Njena organizacijska ločitev od razreda tu ne pomeni, da se hoče *namesto* razreda samega bojevati za interese razreda. (Kot so to storili, denimo, blanquisti.) A četudi to stori, do česar lahko med revolucijo začasno pride, se to ne zgodi predvsem zaradi objektivnih ciljev zadevnega boja (ki jih lahko tako ali tako dolgoročno izbojuje ali ohrani le razred sam), ampak zato, ker podpira in pospešuje razvojni proces razredne zavesti. Kajti proces revolucije — v zgodovinskem merilu — ni namreč drugo kot razvojni proces proletarske razredne zavesti. Organizacijska ločitev komunistične partije od širokih množic samega razreda se opira na členitev razreda po zavestnosti, hkrati pa pospešuje tudi proces izenačevanja teh plasti na najvišji dosegljivi ravni. Organizacijska samostojnost komunistične partije je nujna, da lahko proletariat svojo lastno razredno zavest neposredno vidi kot zgodovinsko podobo, da se lahko za vsakega delavca v vsakem dogodku vsakdanjega življenja jasno in razumljivo prikaže tisto stališče, ki ga zahteva interes celotnega razreda, da je za celotni razred lastno bivanje kot razreda dvignjeno v zavest. Če organizacijska oblika sekt »pravilno«
razredno zavest (kolikor lahko ta v taki abstraktni izoliranosti sploh uspeva) umetno ločuje od življenja in razvoja razreda, pa je organizacijska oblika oportunistov izenačevanje teh plasti zavesti na najnižji ravni ali v najboljšem primeru na ravni povprečja. Samo po sebi se razume, da to povprečje v veliki meri določa vsakokratna dejanska dejanja razreda. Ker pa to povprečje ni nekaj statičnostatiistično določljivega, ampak je samo posledica revolucionarnega procesa, se prav tako razume samo po sebi, da mora organizacijsko opiranje na že dano povprečje ovirati njegov razvoj in celo zniževati njegovo raven. Jasno izoblikovanje *objektivno* dane največje možnosti v določenem trenutku, torej organizacijska samostojnost zavestne predhodnice pa je samo sredstvo, da se napetosti med to objektivno možnostjo in dejanskim zavestnim stanjem povprečja izenačijo tako, da se pospeši revolucija.

330 Organizacijska samostojnost ni smiselna in vodi nazaj v sekto, če se hkrati nenehno *taktično* ne upošteva stanja zavesti najširših, najbolj zaostalih množic. Tu se pokaže, kakšna je funkcija pravilne teorije za organizacijski problem komunistične partije. Reprezentirati mora najvišjo, objektivno možno proletarskega delovanja, kot neogiben vnaprejšnji pogoj za to pa je pravilno teoretsko spoznanje. Oportunistična organizacija je za posledice napačne teorije manj dovzetna kot komunistična organizacija, ker je zgolj bolj ali manj ohlapna povezava heterogenih sestavin za zgolj priložnostno delovanje, saj njena dejanja bolj potiskajo nezavedna, skoraj že neustavljiva gibanja množic, ne da bi jih stranka dejansko vodila, saj je organizacijska povezava stranke v bistvu nekakšna hierarhija voditeljev in funkcionarjev, utrjena kot mehanična delitev dela. (Drugo vprašanje je, da mora nenehna napačna uporaba napačne teorije vendarle pripeljati do zloma stranke.) Ravno izrazita praktična narava komunistične organizacije, to, da je po svojem bistvu borbena partija, po eni strani predpostavlja pravilno teorijo, saj bi ji zaradi napačne teorije moralo sicer zelo kmalu spodleteti, po drugi pa ta organizacijska oblika producira in reproducira pravilno teoretsko spoznanje, saj zavestno in organizacijsko stopnjuje dovzetnost organizacijske oblike za posledice teoretske zasta-

vitve. Sposobnost za delovanje in sposobnost za samokritiko, za samokorekturo, za teoretski nadaljnji razvoj delujejo torej neločljivo druga od druge in druga na drugo. Tudi teoretsko komunistična partija ne deluje kot zastopnik proletariata. Ker je njegova razredna zavest glede na mišljenje in delovanje celotnega razreda nekaj procesualnega in tekočega, se mora to zrcaliti v organizacijski podobi te razredne zavesti, v komunistični partiji. Razlika je le v tem, da se je v njej organizacijsko objektivirala višja stopnja zavesti: bolj ali manj kaotičnim vzpomom in padcem v razvoju te zavesti v razredu samem, zamenjevanju izbruhov, v katerih se razodeva vsako teoretsko napoved daleč presegajoča zrelost razredne zavesti, z napol letargičnimi stanji negibnosti, prenašanja vsega, zgolj podzemnega nadaljnjega razvoja, se tu nasproti postavi zavestno poudarjanje odnosa med »končnim ciljem« in zdajšnjim aktualnim in nujnim delovanjem.²⁶ Procesualnost, dialektičnost razredne zavesti postane torej v teoriji partije dialektika, s katero se zavestno ravna.

To nenehno dialektično medsebojno vplivanje med teorijo, partijo in razredom, ta usmerjenost teorije k neposrednim potrebam razreda zato ne pomeni, da se partija razpušča v množici proletariata. Razprave o enotni fronti so pokazale, da skoraj vsem nasprotnikom te taktike manjka dialektično pojmovanje, manjka razumevanje dejanske funkcije partije v procesu razvoja zavesti proletariata. Tu sploh ne govorim o tistih nesporazumih, kjer je bila enotna fronta mišljena kot takojšnja organizacijska ponovna združitev proletariata. Toda strah, da bi lahko partija zaradi pretiranega približevanja navidezno »reformističnim« dnevnim parolam, zaradi priložnostno taktičnega sodelovanja z oportunisti zgubila svojo komunistično naravo, kaže, da se v širokih krogih komunistov še ni dovolj utrdilo zaupanje v pravilno teorijo, v samospoznanje proletariata kot spoznanje njegovega objektivnega položaja na določeni stopnji zgodovinskega razvoja, v dialektično vključenost »končnega cilja« v vsakem revolucionarnem pravilno dojetem dnevnem geslu, da komunisti pogosto še sektaško mislijo, da morajo delovati za proletarijat, namesto da bi s svojim delovanjem pospeševali realni proces njegove razredne zavesti. Da se taktika komunistične partije na tak način prilagaja tistim momentom življenja razreda, za katere je videti, da se ravno v njih prebija pravilna razredna zavest — četudi morda v napačni obliki — nikakor ne pomeni, da je zdaj brezpogojno pripravljena izpolniti zgolj trenutno voljo množic. Prav narobe. Ravno zato, ker si prizadeva doseči najvišjo objektivnorevolucionarno možnost — in trenutno hotenje množice je pogosto najpomembnejši del, najpomembnejši simptom za to — je občasno prisiljena nastopiti proti množicam, jim pokazati pravilno pot z negacijo njihovega zdajšnjega hotenja. Prisiljena je računati na to, da bodo množice to, kar je v njenem stališču pravilno, doumele šele post festum, po mnogih grenkih izkušnjah.

A ne te ne tiste možnosti sodelovanja z množico ne smemo posplošiti v splošno praktično shemo. Razvoj proletarske razredne zavesti (torej razvoj proletarske revolucije) in razvoj komunistične partije sta sicer, obravnavano svetovnozgodovinsko, en sam proces. V praksi se torej medsebojno zelo tesno pogojujeta, njuna konkretna rast pa se kljub temu ne kaže kot en sam proces, še več, ta rast ni niti kontinuirano vzporedna. Kako poteka ta proces, v kateri obliki so v zavesti proletariata predelane določene objektivnoekonomske spremembe in predvsem, kako se znotraj tega razvoja oblikuje medsebojno vpli-

²⁶ O odnosu med končnim ciljem in trenutnim delovanjem prim. članek »Kaj je ortodoksní marksizem?«.

332 vanje med partijo in razredom, ni mogoče reducirati na shematizirane »zakonitosti«. Prebujanje partije, njena zunanja in notranja konsolidacija se seveda ne dogajata v brezračnem prostoru sektaške izoliranosti, ampak sredi zgodovinske dejanskosti, v neprekinjenem, dialektičnem delovanju druge na drugo objektivne gospodarske krize in množice, ki jih ta kriza revolucionira. Lahko se zgodi, da razvoj omogoči partiji — kakor denimo v Rusiji med obema revolucijama — da pride pred odločilnimi boji do popolne notranje jasnosti. Lahko pa se tudi primeri, kakor denimo v nekaterih deželah Srednje in Zahodne Evrope, da kriza široke množice revolucionira tako zelo in tako hitro, da deloma tudi organizacijsko postaneje komunisti, še preden so si izbojevali notranje zavestne predpostavke teh organizacij, tako da nastanejo komunistične množične partije, ki morajo šele med boji postati dejanske komunistične partije itn. A naj je ta tipologija oblikovanja partije še tako razvejana, naj se v nekaterih skrajnih primerih še tako zdi, da komunistična partija organično »zakonito« izrašča iz gospodarske krize, je odločilni korak, zavestna, notranja organizacijska strnitev revolucionarne predhodnice, torej dejanski nastanek resnične komunistične partije *vendarle zavestno in svobodno dejanje te zavestne predhodnice same*. To dejstvo se sploh ne spremeni — vzemimo samo dva skrajna primera — če se relativno majhna, notranje trdna partija razvije v medsebojnem delovanju s širokimi plastmi proletariata v veliko množično partijo ali če nastane iz spontano rojene množične partije — po številnih notranjih krizah — komunistična množična partija. Teoretsko bistvo vseh teh procesov ostane namreč vendarle isto: premagati ideološko krizo, izbojevati si pravilno, proletarsko razredno zavest. S tega stališča je za razvoj revolucije enako nevarno, če faktor prisile tega procesa precenjujemo in če menimo, da ni nobena taktika zmožna voditi niti nekaj akcij, kaj šele potek same revolucije v nujnem preseganju same sebe in k bolj oddaljenim ciljem, tako kot je usodno, če bi verjeli, da lahko najboljša akcija največje in najbolj organizirane komunistične partije doseže več, kot da na pravilen način vodi proletariat v boj za cilj, h kateremu sam proletariat stremi, četudi ne povsem zavestno. Seveda bi bilo prav tako napačno vzeti pojem proletariata tudi tu zgolj statičnostatiistično, »pojem množice se pač med bojem spreminja«, pravi Lenin. Komunistična partija je — v prid revolucije — *samostojna podoba* proletarske razredne zavesti. Potrebno jo je teoretsko pravilno dojeti v tem dvojnem, dialektičnem odnosu: hkrati kot *podobo* te zavesti in kot *podobo te zavesti*, torej hkrati v njeni samostojnosti in prirejenosti.

5.

To natančno ločevanje taktičnega od organizacijskega sodelovanja v odnosu med partijo in razredom, četudi se glede na razmere nenehno spreminja, se kot notranji problem partije kaže v obliki enotnosti taktičnih in organizacijskih vprašanj. Za to notranje življenje partije imamo seveda še bolj kot pri prej obravnavanih vprašanih na voljo skorajda samo izkušnje ruske partije o dejanskih in zavestnih korakih za udejanjanje komunistične organizacije. Tako kot so se neruske partije v obdobju svojih »otročkih bolezni« velikokrat nagibale k temu, da partijo označijo za sektaško, tako se pozneje velikokrat nagibajo k temu, da zanemarijo ne le propagandistično in organizacijsko delovanje partije na množice, ne le njeno življenje »navzven«, ampak tudi

njeno »notranje« življenje. Toda to je seveda »otročka bolezen«, ki jo deloma določa hitri nastanek velikih množičnih partij, skoraj nepretrgano zaporedje pomembnih odločitev in dejanj, nujnost, da morajo partije živeti »navzven«. A dojeti kavzalni niz, ki je pripeljal do neke napake, nikakor ne pomeni sprijazniti se z njim. Toliko manj, kolikor prav pravilen način delovanja »navzven« najbolj očitno kaže, kako nesmiselno je v notranjem življenju partije razlikovati med taktiko in organizacijo, kako zelo vpliva ta notranja enotnost partije na notranjo povezanost »navznoter« usmerjenega življenja partije z njenim življenjem »navzven« (saj je ta ločitev empirično skoraj v vsaki partiji dediščina okolja, iz katerega je nastala, ki se za zdaj kaže skoraj kot nepremagljivo). Tako mora vsakdo iz neposredne, vsakdanje prakse vedeti, da sta organizacijska centralizacija partije (z vsemi problemi discipline, ki iz nje nastanejo, ki so le njena druga plat) in sposobnost za taktično iniciativo, dva pojma, ki se medsebojno pogojujeta. Po eni strani nastopa kot možnost, da taktika, h kateri stremi partija, deluje v množicah in znotraj partije. Toda ne le v mehničnem smislu discipline, tako da so posamezni deli partije trdno v rokah centrale, da delujejo navzven kot dejanski členi volje vseh, ampak ravno tako, da postane partija takšna enotna tvorba, v kateri vsaka sprememba bojne smeri pregrupira vse sile, vsaka sprememba stališča vpliva tudi na posameznega partijskega člana, kjer se torej izredno stopnjuje občutljivost organizacije za spreminjanje smeri, za krepitev bojne dejavnosti, za umik itn. Da to ne pomeni »slepe pokorščine«, nam, kot upamo, zdaj ni več treba razlagati. Jasno je namreč, da ravno ta občutljivost organizacije najhitreje razkrije, kaj je v posameznih geslih itn., kaj je ravno v njihovi praktični uporabi napačno, da prav ona najbolj pospešuje možnost zdrave samokritike, ki stopnjuje akcijsko sposobnost.²⁷ Po drugi strani se razume samo po sebi, da trdna organizacijska povezanost ne daje partiji le njene objektivne sposobnosti za akcijo, ampak hkrati ustvarja notranje ozračje v partiji in omogoča, da dejavno posega v dogajanje, izrablja možnosti teh dogajanj. Tako mora dejansko izpeljana centralizacija vseh sil partije že zaradi notranje dinamike gnati partijo naprej v aktivnost in iniciativo. Narobe pa mora občutek nezadostne organizacijske trdnosti nujno ovirati in hromiti taktične odločitve in celo teoretsko temeljno stališče partije. (Spomnimo se, denimo, na Komunistično partijo Nemčije za časa Kappovega puča.)

Za »komunistično partijo«, pravijo organizacijske teze III. kongresa, »ni trenutka, ko partijska organizacija ne bi mogla biti politično aktivna«. To taktično in organizacijsko stalnost ne le revolucionarne bojne pripravljenosti, ampak revolucionarne aktivnosti same, je mogoče pravilno razumeti le, če povsem razumemo enotnost taktike in organizacije. Če se namreč taktika loči od organizacije, če v njiju ne vidimo istega razvojnega procesa proletarske razredne zavesti, mora pojem taktike nujno pasti v dilemo oportunitizma oz. pučizma in »akcija« mora biti bodisi izolirano dejanje »zavestne manjšine« za osvojitve oblasti ali nekaj, kar je zgolj prilagojeno dnevnim željam množic, nekaj »reformističnega«, organizacija pa ima zgolj tehnično vlogo »priprave« akcije.

(Na tej stopnji je pojmovanje Serratija in njegovih privržencev kakor tudi pojmovanje Paula Levyja.) Stalnost revolucionarnega položaja pa nikakor ne

²⁷ »Pri politiki in strankah se da uporabiti — z ustrežajočimi spremembami — isto, kar velja za posamezne ljudi. Pameten ni tisti, ki ne dela napak. Takih ljudi ni in jih tudi biti ne more. Pameten je tisti, ki ne dela preveč bistvenih napak in jih zna lahko in hitro popravljati«. Lenin: *Levičarstvo* . . . , str. 330 op.

pomeni, da bi proletariat lahko osvojil oblast kadar koli. Pomeni le toliko, da tiči v vsaki spremembi tega položaja, v vsakem gibanju, ki ga sproži v množicah — zaradi objektivnega celotnega položaja ekonomije — težnja, ki jo je mogoče revolucionarno obrniti in ki jo proletariat lahko izrabi za nadaljnji razvoj svoje razredne zavesti. V tem sklopu pa je najpomembnejši faktor notranji nadaljnji razvoj samostojne podobe te razredne zavesti, komunistične partije. Revolucionarnost položaja se predvsem in najbolj očitno kaže v vedno manjši stabilnosti družbenih oblik, ki je posledica vedno večje nestabilnosti ravnotežja družbenih sil in moči, na čigar sodelovanje se opira meščanska družba. Da postane proletarska razredna zavest samostojna, da se izoblikuje, lahko torej postane za proletariat smiselno le tedaj, če zavest dejansko v vsakem trenutku za *proletariat uteleša revolucionarni smisel ravno tega trenutka*. Pravilnost revolucionarnega marksizma je zato v objektivno revolucionarnem položaju veliko več kot zgolj »obča« pravilnost teorije. Ravno zato, ker je teorija postala povsem aktualna, povsem praktična, mora postati smerokaz za vsak posamezni aktualni korak. To pa je mogoče le, če teorija popolnoma ovrže svojo zgolj teoretsko naravo, če postane čisto dialektična, tj. če praktično odpravi vsako nasprotje med občim in posebnim, med zakonom in posameznim primerom, ki mu je »subsumiran«, torej med zakonom in njegovo uporabo in s tem hkrati vsako nasprotje med teorijo in prakso. Če taktika in organizacija oportunistov, ki temeljita na opuščanju dialektične metode, zadovoljujeta »realno politiko« zahtev trenutka tako, da opuščata trdno teoretsko utemeljitev, in po drugi strani ravno v svoji vsakdanji praksi zapadata okosteneli shematiki svojih postvarelih organizacijskih oblik in svoje taktične rutine, pa mora komunistična partija v sebi oživljati in ohranjati ravno dialektično napetost med tem, da je »končni cilj« fiksiran, in tem, da se hkrati kar najbolj natančno prilagaja konkretnim zapovedim trenutka. To bi pomenilo zahtevati kot pogoj, da je vsak posameznik »genij«, a na to revolucionarna realna politika ne more nikoli računati. Vendar pa v to nikakor ni prisiljena, saj ravno zavestno izoblikovanje komunističnega organizacijskega načela omogoča takšno usmeritev vzgojnega procesa revolucionarne predhodnice, usmeritev k praktični dialektiki. Ta enotnost taktike in organizacije, nujnost, da postaneta vsaka uporaba teorije, vsak taktični korak takoj organizacijska, pomeni zavestno uporabiti korektivno načelo proti dogmatski okostenitvi, ki ji je nenehno izpostavljena vsaka teorija ljudi, zraslih v kapitalizmu, se pravi ljudi s postvarelo zavestjo. Ta nevarnost je toliko večja, kolikor isto kapitalistično okolje, ki proizvaja to shematizacijo zavesti, v svojem sedanjem kriznem stanju dobiva vedno nove oblike in kolikor je za shematično dojetje vedno bolj nedosegljivo. Kar je torej danes pravilno, je lahko jutri napačno. Kar je lahko do določene stopnje zdravilno, lahko postane usodno, samo če malo preseže to mejo ali je ne doseže. »Toda treba je,« pravi Lenin²⁸ za določene oblike komunističnega dogmatizma, »da napravimo le majhen korak dalje — na videz v isti smeri — in resnica se sprevrže v napako.«

Kajti boj proti vplivu postvarele zavesti je tudi sam dolgotrajen proces trdovratnih bojov, proces, v katerem se ne smemo fiksirati ne na kako določeno obliko takih vplivov, ne na vsebine določenih pojavov. Toda gospostvo postvarele zavesti nad danes živečimi ljudmi deluje ravno v teh smereh. Če je postvarelost na neki točki premagana, se takoj pokaže nevarnost, da zavestno stanje tega premaganja skrepi v novo — prav tako postvarelo — obliko. Če

²⁸ Prav tam, str. 402.

morajo, denimo, delavci, ki živijo v kapitalizmu, premagati slepilo, da so gospodarske ali pravne oblike meščanske družbe »večne«, da »ustrezajo umu«, da so človekovo »naravno« okolje, če je treba torej odpraviti pretirano spoštovanje, ki ga imajo delavci do svojega vsakdanjega družbenega okolja, lahko postane »komunistična oholost«, kakor jo je poimenoval Lenin, ki nastopi po prevzemu oblasti, po premaganju buržoazije v odkritem razrednem boju, prav tako nevarna, kakor je bilo prej nevarno menjševistično malodušje do buržoazije. Ravno zato, ker pravilno dojet historični materializem komunistov — v ostrem nasprotju z oportunistično teorijo — izhaja iz tega, da proizvajajo družbeni razvoj nekaj zmeraj *novega*, in sicer kvalitativno novega,²⁹ si mora vsaka komunistična organizacija prizadevati, da do skrajnosti stopnjuje svojo lastno dovzetnost za vsako novo pojavno obliko, svojo sposobnost, da se uči od vseh momentov razvoja. Preprečiti mora, da se orožje, s katerim je včeraj izbojevala zmago, zaradi svoje okostenitve danes ne spremeni v oviro za nadaljnji boj. »Učiti se moramo od trgovskih pomočnikov,« pravi Lenin v svojem prej navedenem govoru o nalogah komunistov v novi gospodarski politiki.

Gibčnost, sposobnost spreminjanja in prilagajanja taktike in strogo urejena organizacija sta torej le dve plati istega. Ta najgloblji pomen komunistične organizacijske oblike pa redko dojamejo v vsem njegovem dometu celo v komunističnih krogih, čeprav od njegove pravilne uporabe ni odvisna le možnost pravilnega delovanja, ampak tudi notranja razvojna sposobnost komunistične partije. Lenin vedno znova vztrajno odklanja vsak utopizem glede človeškega materiala, ki mora izvršiti in zmagovito končati revolucijo, ta material so nujno ljudje, ki jih je vzgajala kapitalistična družba in ki jih je tudi skvarila. Toda če odklanjamo utopistične upe ali iluzije, to še ne pomeni, da se lahko fatalistično zadovoljimo s priznavanjem tega dejstva, pač pa je treba zato, ker bi bilo vsako pričakovanje notranje preobrazbe ljudi, dokler obstaja kapitalizem, utopična iluzija, poiskati in najti *organizacijske ukrepe in jamstva*, s katerimi bo mogoče delovati proti pogubnim posledicam tega dejanskega stanja, takoj popraviti njihov neogiben nastop in izkoreniniti ekscese, do katerih je pri tem prišlo. Teoretski dogmatizem je zgolj poseben primer tistih pojavov okostenelosti, ki jim je nenehno izpostavljen vsak človek in vsaka organizacija v kapitalističnem okolju. Kapitalistično postvarenje³⁰ zavesti proizvajajo pretirano individualizacijo in hkrati mehanično postvarelost ljudi. Delitev dela, ki temelji na človeški svojevrstnosti, povzroči, da ljudje po eni strani shematično skrepenijo v svoji dejavnosti, iz njih naredi avtomate njihovega dela, gole rutinirance, po drugi pa hkrati pretirano stopnjuje njihovo individualno zavest, ki je postala prazna in abstraktna, ker se ni zmožna zadovoljiti v sami dejavnosti in izživeti svojo osebnost, se spremenila v grobi pohlepni egoizem. Te težnje morajo še naprej delovati tudi v komunistični partiji, saj ta vendar ni nikoli trdila, da čudežno notranje preobraža ljudi, ki ji pripadajo. Toliko bolj, kolikor vsiljujejo nujnosti smotrnega delovanja vsaki

²⁹ Ze razprave o akumulaciji se vrtijo okoli te točke. Se izraziteje pa razpravljanje o vojni in imperializmu. Prim. Zinovjev proti Kautskemu, »Gegen der Strom«, str. 321. Zlasti ostro v Leninovem govoru na XI. kongresu RKP: »Državni kapitalizem v takšni obliki, kakor ga imamo pri nas, se ne omenja v nobeni teoriji, v nobeni literaturi iz preprostega vzroka, ker so vsi običajni pojmi, ki so zvezani s temi besedami, prirojeni za buržoazno oblast v kapitalistični družbi. Mi pa imamo družbeni red, ki je sicer skočil s kapitalističnega tira, a še ni prišel na nov tir, toda te države ne upravlja buržoazija, ampak proletarijat... Zdjaj pa je od nas odvisno, od komunistične partije in delavskega razreda, kakšen bo ta državni kapitalizem« Lenin, Politično poročilo CK RKP(b) na XI. kongresu RKP(b), V. I. Lenin, *Izbrana dela IV, CZ*, Ljubljana 1950, str. 603.

³⁰ Prim. glede tega članek »Postvarenje in zavest proletariata«.

komunistični partiji prav tako neko daljnosežno dejansko delitev dela, ki nujno skriva v sebi nevarnosti skrepenelosti, birokratizacije, korupcije itn.

Notranje življenje partije je nenehen boj proti tej kapitalistični dediščini. Najbolj pomembno organizacijsko bojno sredstvo je lahko le pritegnitev partijskih članov kot *celovitih osebnosti* v partijsko dejavnost. Samo če funkcija v partiji ni služba, ki jo je sicer mogoče opraviti z vso predanostjo in vestnostjo, toda opravljati le kot službo, ampak če aktivnost vseh članov obsega vse mogoče vrste partijskega dela in če se ta dejavnost vrh tega spreminja še po stvarnih možnostih, so člani partije s svojo celovito osebnostjo v živem odnosu s celoto partijskega življenja in revolucije, niso več zgolj specialisti, ki jim nujno grozi nevarnost notranje okostenitve.³¹ Tudi tu se kaže neločljiva enotnost taktike in organizacije. Vsaka funkcionarska hierarhija v partiji, ki je med bojem zares neogibna, se mora opirati na ustrezne tipe sposobnosti glede na stvarne zahteve določene faze boja. Če razvoj revolucije to fazo preseže, bi že sprememba taktike ali celo oblik organizacije (denimo iz ilegalnosti v legalnost) nikakor ne zadoščala za dejanski obrat k zdaj pravilnemu delovanju. Hkrati mora priti do preobrata v funkcionarski hierarhiji v partiji. Izbiro oseb je treba točno prilagoditi novemu načinu boja.³² Tega seveda ni mogoče udejantiti brez »napak« in kriz. Komunistična partija bi bila fantastičnoutopični blaženi otok v morju kapitalizma, če njen razvoj ne bi bil zmeraj izpostavljen tem nevarnostim. To, kar je v njeni organizaciji odločilno novo, je le, da se bojuje proti tej notranji nevarnosti bolj zavestno, in sicer vedno bolj zavestno.

Če se na tak način vsak član partije z vso svojo osebnostjo, z vso svojo eksistenco vključi v življenje partije, mora za živo vplivanje druge na drugo volje članov in volje partijskega vodstva, za uveljavitev volje in želja, pobud in kritike članov do vodstva, skrbeti prav načelo centralizacije in discipline. Ravno s tem, da mora vsaka odločitev partije odmevati v delovanju vseh članov partije, da morajo vsakemu geslu slediti dejanja posameznih članov, za katere ti zastavijo vso svojo fizično in moralno eksistenco, niso le zmožni, ampak so naravnost prisiljeni takoj začeti s kritiko, takoj uveljaviti svoje izkušnje, svoje pomisleke itn. Če je partija zgolj funkcionarska hierarhija, ločena od množice navadnih članov, ki so v svojih vsakdanjih dejanjih glede na funkcionarje le v vlogi gledalcev, če je delovanje partije kot celote le priložnostno, postanejo člani do vsakdanjih dejanj partije ravnodušni, jim slepo zaupajo in padajo v apatijo. Njihova kritika je lahko v najboljšem primeru kritika post festum (na kongresih itn.), ki redko odločilno vpliva na dejansko smer prihodnjega delovanja. Nasprotno pa je dejavna udeležba vseh članov v vsakdanjem življenju partije nujna, z vso svojo osebnostjo se morajo zavzemati za vsako akcijo partije, in to je edino sredstvo, ki po eni strani sili partijsko vodstvo k temu, da postanejo njeni sklepi dejansko razumljivi njenim članom, da jih prepriča o njihovi pravilnosti, saj jih sicer ne bi mogli pravilno izpeljati (čim bolj je partija organizirana, čim pomembnejše so funkcije, ki so naložene vsakemu članu — na primer kot članu sindikalne frakcije itn. — tem bolj je to nujno.) Po drugi strani pa morajo ta razhajanja že pred akcijo, pa tudi med delovanjem pripeljati ravno do tega živega medsebojnega

³¹ Glede tega si je treba prebrati zelo zanimiv odlomek o partijskem tisku v organizacijskih težah III. kongresa. V točki 48 je ta zahteva čisto jasno izrečena. Toda vsa organizacijska tehnika npr. odnos parlamentarnih frakcij do CK, menjavanje legalnega in ilegalnega dela itn., temelji na tem načelu.

³² Prim. o tem Leninov govor na Vseruskem kongresu kovinarjev, 6. 3. 1922, kakor tudi na II. kongresu RKP(b) o partijsko-organizacijskih posledicah nove gospodarske politike.

delovanja med voljo celotne partije in voljo centrale; dejanski prehod od odločitve do dejanja morajo modificirati, korigirati itn. (Tudi tu je to medsebojno delovanje toliko večje, čim močnejši sta centralizacija in disciplina.) Čim bolj se te težnje uveljavljajo, tem bolj izginja ostra in nepremostljiva nasprotipostavljenost med vodjo in množico, ki so jo podedovali iz strukture meščanskih strank, in spremembe v funkcionski hierarhiji to še krepijo. Začasno se neogibna kritika post festum vedno bolj preobraža v menjavo *konkretnih in občnih*, taktičnih in organizacijskih izkušenj, ki so nato tudi vedno bolj usmerjene v prihodnost. Svoboda je pač — kot je spoznala že klasična nemška filozofija — nekaj praktičnega, je dejavnost. In le tako, da postane komunistična partija svet dejavnosti za vsakega svojega člana, lahko dejansko premaga vlogo gledalcev, ki jo ima meščan glede na nujnost nedoumljenega dogajanja in njegovih ideoloških oblik, formalno svobodo meščanske demokracije. Ločitev med pravicami in dolžnostmi je mogoča le, če je aktivni vodja ločen od pasivne množice, če vodstva nastopajo kot zastopniki za množico, torej če se množica obnaša fatalistično-kontemplativno. Resnična demokracija, odprava ločitve pravic od dolžnosti pa ni formalna svoboda, ampak je najtesneje povezana, solidarnostna *dejavnost* članov skupne volje.

Vprašanje »čistke« v partiji, ki so ga precej obrekovali in klevetali, je le negativna plat istega problema. Tudi tu je bilo treba tako kot pri vseh vprašanjih prehoditi pot od utopije do dejanskosti. Tako se je, denimo, zahteva 21 pogojev II. kongresa, da mora vsaka legalna partija občasno opraviti take čistke, pokazala kot utopična, nezdržljiva z razvojno fazo nastajajoče množične partije na Zahodu. (III. kongres pa je bil ravno glede teh vprašanj veliko bolj zadržan.) Te zahteve pa kljub temu niso bile »napaka«, kajti jasno in ostro kažejo *smert*, v katero mora iti notranji razvoj komunistične partije, četudi bodo zgodovinske razmere odločale o *obliki* uveljavljanja tega načela. Prav zato ker je organizacijsko vprašanje najgloblje in najbolj duhovno vprašanje revolucionarnega razvoja, je bilo *brezpogojno* nujno vključiti take probleme v zavest revolucionarne predhodnice, tudi če jih ta hip ni mogoče praktično udejanjiti. Razvoj ruske partije pa veličastno kaže praktični pomen tega vprašanja, in sicer tako kot spet izhaja iz neločljive enotnosti taktike in organizacije, ne le za notranje življenje partije same, ampak tudi za njen odnos do širokih množic vseh delovnih ljudi. Čiščenje partije je v Rusiji potekalo zelo različno, odvisno od različnih razvojnih etap. Pri zadnjem, jeseni lanske leto, se je večkrat uveljavilo zelo zanimivo in pomembno načelo upoštevanja izkušenj in sodb nepartijskih delavcev in kmetov, vključevanje teh množic v čiščenje partije. Partija zato še ni slepo sprejela vsake sodbe teh množic, vendar je njihove pobude in zavrnitve v veliki meri upoštevala pri izločanju koruptnih, zbirokratiziranih, od množice odtujenih in revolucionarno nezanesljivih elementov.³³

Tako na razvitejši stopnji komunistične partije ta najbolj notranja partijska zadeva kaže, kako sta najintimnejše notranje povezana partija in razred. Pokaže se, kako zelo je ostra, organizacijska ločitev zavestne predhodnice od širokih množic le moment enotnega, vendar dialektičnega razvojnega procesa celotnega razreda, razvoja njegove zavesti, hkrati pa se pokaže, da ta proces, čim bolj jasno in odločno posreduje nujnost trenutka z njegovim zgodovinskim pomenom, tem bolj jasno in odločno vključuje, uporablja, razvija

³³ Prim. Leninov članek »Pravda«, 21. 11. 1921. Brez podrobnega razpravljanja je jasno, da je ta organizacijski ukrep hkrati sijajen taktični ukrep za dvig avtoritete komunistične partije, za utrditev njenega odnosa do delovnih množic.

in presoja dejavnost vsakega partijskega člana kot posameznika. Tako kot partija kot celota odpravlja postvarelo ločitev med narodi, poklici itn., med pojavnimi oblikami življenja (gospodarstva in politike), s svojim delovanjem, usmerjenim k revolucionarni enotnosti in združitvi, ki naj vzpostavi resnično enotnost proletarskega razreda, tako prav raztrga za posameznega člana s svojo strogo strnjeno organizacijo, z železno disciplino, ki iz nje izhaja, z zahtevo po angažmaju celotne osebnosti, postvarela zagrinjala, ki v kapitalistični družbi zamegljujejo zavest posameznika. Da je to dolgotrajen proces, da smo še na začetku tega procesa, nam ne more in nam ne sme preprečiti, da si prizadevamo spoznati *načelo*, ki tu nastopa, bližajoče se »kraljestvo svobode« kot zahtevo, da ga razredno zavedni delavec spozna tako jasno, kot je to danes mogoče. Ravno zato ker je lahko nastanek komunistične partije le zavestno delo razredno zavednih delavcev, je vsak korak k pravilnemu spoznanju hkrati tudi korak k udejanjenju.

September 1922